

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

**Obraz dítěte v letech 1985 a 1995 v časopisu
Vlasta**

Autorka: Markéta Snížková

Vedoucí práce: doc. Ing. Karel Müller, CSc.

Praha 2012

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce doc. Ing. Karlu Müllerovi CSc. za ochotu, užitečné rady a pomoc při jejím vypracování.

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

podpis

Anotace:

Bakalářská práce „Obraz dítěte v časopise *Vlasta* v letech 1985 a 1995“ se zabývá pojetím dítěte na stranách ženského časopisu *Vlasta*. Z historicko-sociologického hlediska práce objasňuje, jak se náhled na dítě změnil. Rozpětí deseti let od roku 1985 do roku 1995 je poznamenáno Sametovou revolucí v roce 1989, která s sebou přinesla velké politické a společenské změny, například obnovu demokratické povahy veřejné sféry a podnikatelství v soukromé sféře . V teoretické části se tedy práce zaměří na pojetí dítěte prezentované v sociálně-vědní odborné literatuře a dále na analýzu dobového kontextu, který se vztahuje k předrevolučnímu období a k době krátce po roce 1989, kdy se společnost postupně začala orientovat na standardní institucionální kontext moderní společnosti. Na teoretickou část navazují empirické poznatky z obsahové analýzy vybraného časopisu z let 1985 a 1995. Jejich výsledky budou interpretovány z hlediska formulovaných výzkumných otázek, které jsou zaměřeny zejména na porozumění obrazu dítěte z pohledu rodičů a jeho postavení v rodině.

Klíčová slova: Dítě, rodina, tisk, transformace

Anotation:

This bachelor thesis “The Concept of Child in *Vlasta* magazine in 1985 and 1995” is focused on the image of a child on pages of women’s magazine *Vlasta* and this work explores whether the attitude towards child itself has changed, in connection with historical and sociological context. The period of time from 1985 until 1995 is connected with The Velvet Revolution in 1989 which caused huge political and social changes in the Czech Republic. The theoretical part of this work describes the period of time in context before and after The Velvet Revolution and depicts the attitude to a child based on relevant literature concerning contemporary views on the phenomenon of child. The thesis is completed by empirical research based on content analysis of articles in the magazine from 1985 and 1995. The contemporary view of a child as a crucial part of a family, on the base of research questions, can be assumed thanks to the empirical analysis of chosen articles.

Keywords: Child, family, press, transformation

Obsah:

Úvod	8
<i>Teoretická část</i>	10
1. Obraz dítěte	10
1. 1. Pojetí dítěte ze sociologické a psychologické perspektivy	10
1. 2. Dítě v tradiční a moderní společnosti	12
2. Dítě jako součást rodiny	16
2. 1. Od tradiční k moderní rodině	16
2. 2. Charakteristika moderní rodiny	17
2. 3. Krize rodiny od 60.let – vyšší rozvodovost	19
3. Dítě ve vztahu k rodičům	22
3. 1. Vztah matky a dítěte	22
3. 2. Vztah otce a dítěte	24
4. Historický a společenský kontext 80. a 90.let v Československu	26
4. 1. 80.léta – vláda totalitní moci kom. režimu po selhání její reformy	27
4. 2. Důvody rozpadu komunistického režimu podle Možného	29
4. 3. 90.léta – počátky demokratické společnosti	30
4. 4. Transformace české společnosti v 90.letech podle Možného	31
5. Dítě a rodina v socialismu a 90.letech	33
5. 1. Socialistické a postsocialistické dětství	33
5. 2. Rodina v socialismu	34
5. 3. Rodina 90.let z demografického pohledu	37
5. 4. Proměny v povaze české rodiny	38

6. Formulace výzkumných otázek	40
6. 1. Stanovení výzkumných otázek	40
<i>Empirická část</i>	43
7. Časopis Vlasta	43
7. 1. Vznik Vlasty a její stručná charakteristika	43
8. Metodologie výzkumu	46
8. 1. Typ výzkumu	46
8. 2. Kvantitativní obsahová analýza	47
8. 3. Stanovení proměnných	47
8. 4. Identifikační proměnné	48
8. 5. Analytické proměnné	48
8. 6. Výzkumný vzorek	51
8. 7. Definice dítěte	53
9. Výsledky analýzy	54
9. 1. Dítě jako vklad do společnosti	56
9. 2. Postavení dítěte v rodině	58
9. 3. Životní aspirace	60
9. 4. Způsob výchovy	63
Závěr	65
Použitá literatura	69
Přílohy	72
Příloha č. 1	72
Příloha č. 2	75

Úvod

Děti jsou neodmyslitelnou součástí rodiny a společnosti, neboť jejich existence je nutná pro rozvoj každé společnosti. Postavení dítěte se ve společnosti neustále mění. Společnost dávno upustila od tradičního modelu rodiny, kdy platilo dítě spíše za výrobní jednotku a pracovní sílu. Postavení dítěte se podle slov Nosála v průběhu staletí proměnilo z malého dospělého v individualizované dítě, které představuje pro své nejbližší citovou jistotu a je zdrojem individuální identity (Nosál 2004 : 8).

Média odrážejí a vytvářejí celkový pohled společnosti na sebe samu, dobové názory, podle nichž bylo dítě, potažmo rodina vnímána určitým způsobem. Díky médiím lze určit roli, náhled na dítě, jenž je charakteristický pro danou dobu. Proto jsem se také rozhodla analyzovat pojetí dítěte v časopise *Vlasta* v roce 1985 a 1995 pomocí obsahové analýzy a tímto také porovnat, jestli se udála změna ve vnímání dítěte jako ústřední osoby v rodinném společenství, neboť dítě ve své práci chápu zejména sociologicky, v kontextu rodiny.

Cílem mé práce je najít odpověď na otázku, zda se změnil pohled na dítě a rodinu jako nedílné součásti společnosti v době před a po politickém převratu roku 1989 v Československu. Pokusím se zde srovnat rok 1985, dobu pozdního socialismu a rok 1995, kdy se již několik let utvářela moderní demokratická společnost. Lze předpokládat, že tato radikální změna forem vládnutí podnítila řadu nových sociálních trendů, ale současně mnohé sociální formy těmto změnám odolávaly či vykazovaly značnou setrvačnost.

Období transformace s sebou přineslo nejen politickou změnu, ale také společenskou a ideovou. Pro analýzu pojetí dítěte jsem si vybrala časopis *Vlasta*, protože je primárně určený ženám a má v Československu

dlouhou tradici. Obsáhle se také věnuje dětem, které jsou s ženským světem neodmyslitelně spjaté. Ve své práci se proto také dotknu tématu vztahu rodičů a dítěte, zvláště pak matky a dítěte v kontextu mateřství a jeho významu pro samotné oba aktéry vztahu.

Ve své práci se pokusím zjistit, zda je v člancích roku 1985 patrný ideologický vliv vládnoucího režimu, neboť *Vlasta* byla jediným komunisticky uznávaným psaným ženským médiem do roku 1989. Poté porovnáím pohled na dítě s pozdějšími články z roku 1995, jakým způsobem je podáván obraz dítěte a jestli jsou články vystaveny odlišně na základě položených výzkumných otázek.

Nejprve bude následovat teoretická část práce, která má za cíl zmapovat především sociologické a jiné teorie dítěte spolu s charakteristikou současné a tradiční rodiny. V historickém kontextu bude stručně popsána politická situace v Československu 80. let a České republiky v 90. letech. Na tuto část dále navazuje závěrečný popis dítěte a rodiny v kontextu 80. a 90. let a shrnutí teoretické diskuze. V empirické části práce dále budu zkoumat pomocí obsahové analýzy, jak se proměnilo pojetí dítěte na stránkách *Vlasty*, přičemž budu sledovat několik jeho hlavních charakteristik, které budou vycházet z formulovaných výzkumných otázek.

Teoretická část

1. Obraz dítěte

V první části teoretické práce bych chtěla zaměřit pozornost na to, jak sociologové a psychologové současnosti vnímají a nahlízejí na koncept dítěte především v kontextu společnosti a vztahu rodičů k plození dětí. Dále bych se věnovala dítěti v souvislosti s proměnou jeho pojetí v tradiční a moderní rodině, kde bych ráda uplatnila historizující přístup.

1. 1. Pojetí dítěte ze sociologické a psychologické perspektivy

Dětství a dítě jako takové v sociálních vědách představovalo po dlouhou dobu pouze nutnou socializační etapu v lidském životě. Kategorie dětství, jak ji nazývá Nosál, ale nakonec přestala mít v současném bádání „nízký status ve vědecké komunitě“. Dětství již nepředstavuje pouze marginalizovaný a reziduální sociální jev v dospělém světě. Dětství bylo v současnosti uznáno jako samostatný úsek sociální reality. Z dětské perspektivy pak lze snadno reflektovat samotné základní mechanismy utváření sociálního systému (Nosál 2002 : 53-56).

Sociologové chápou nyní dítě jako „objekt“, ale také „subjekt“ společnosti, který se sám konstruuje s různými interakčními strukturami ve své každodennosti. Dítě není považováno za pasivního „čekatele“ na dospělost, ale za aktivního tvůrce svého života. Děti významně přispívají ke konstrukci své vlastní identity (Nosál 2004 : 155-156).

V moderních společnostech se nesetkáme s příliš velkým počtem dětí, i přestože všechny společnosti bez ohledu na svůj kulturní, ekonomický a politický systém přisuzují plození dětí pozitivní hodnotu. Lidé si přejí mít děti, i když zůstává plodnost v mnoha vyspělých státech

dlouhodobě pod reprodukční hranicí. Rodičovství, jak napovídají výsledky srovnávacího evropského výzkumu populačního klimatu (Paloma Moors 1995), se jeví jako univerzálně sdílený cíl (Rabušic 2001 : 139-141).

Důležitým faktorem touhy po rodičovství a rodinném životě je podle Rabušice důraz na psychickou hodnotu, která přitahuje mladý pár k dětem. Existenci dětí, jak píše Rabušic, psychologové v rodině chápou jako něco neinstrumentálního, dítě je hodnota sama o sobě a neslouží jako nástroj k dosažení určitého cíle.

V šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století bylo na základě psychologického bádání ustanoveno devět základních hodnot, které dítě svým rodičům poskytuje. Rabušic ve svém díle představuje tyto hodnoty, které v roce 1973 formulovaly psychologové Hofman a Hofmanová. Zaprvé narození dítěte mladým lidem poskytuje sociální identitu a činí je dospělými. Dítě svým rodičům také dodává pocit vlastní „nesmrtelnosti“, reprodukuje je samotné. Zatřetí dítě dává rodičům pocit tzv. afiliace, přidružení, kdy rodič získává důležitou citovou vazbu. V neposlední řadě je dítě zdrojem zábavy i pocitu naplnění a kreativity, přináší rodičům prestiž a pocit kontroly nad někým jiným. Nakonec je podle Hofmana a Hofmanové dítě ekonomicky užitečné. Autoři však zdůrazňují, že se všechny hodnoty nemusejí nezbytně vyskytovat ve všech sociálních strukturách a záleží také na tom, v jakém pořadí se dítě narodilo (Rabušic 2001 : 154-155).

Rozhodování o rodičovství ovlivňují sociální očekávání i osobní okolnosti. V popředí však podle Sobotkové stojí individuální zhodnocení pozitiv a negativ rodičovství. Mezi oběťmi rodičovství Sobotková vyjmenovává na prvním místě fakt, že se zpomalí kariéra matky, čímž dochází k finančnímu zhoršení situace rodiny. Dítě má také vysoké nároky na čas rodičů, ale rovněž na jejich vzájemný vztah, který může vyústit

v emocionální i sexuální ochladnutí. Z dalších studií vyplývá, že páry si dobře uvědomují, že role rodiče je neodvolatelná, nelze ji vzít zpátky (Sobotková 2007 : 157).

Z pohledu Možného může být dítě pocíťováno jako element brzdící individualizaci. Rodičovský vztah nelze vzít zpět tak jako manželství, které je pouhou občanskou smlouvou. Rodičovství je sociálním a biologickým faktem, který nelze odvolat a tedy nezná ani instituci rozvodu (Možný 2002 : 205). Mezi důvody, které mohou vést k rozhodnutí nemít děti, patří také obavy z budoucnosti stran neschopnosti páru být dobrými rodiči a ze strachu z budoucích globálních problémů a podobných důvodů (Sobotková 2007 : 157).

Současný pohled české mladé generace na dítě Rabušic shrnuje v odůvodnění, že dnešní generace plodí děti především kvůli vlastnímu emotivnímu uspokojení. Životní aktivity mladých lidí ale dostatečně konkurují plození dětí. Jejich hodnotové preference napovídají, že si mladí nespojují naplnění života výlučně s dětmi. To však neznamená, že by děti ztrácely svoje důležité postavení v párovém životě. Dítě v sobě nese stále významnou psychickou, ale i sociální hodnotu, kdy přispívá k vytváření nových sociálních vazeb a identit. Rabušic říká, že děti jsou prostředkem sociální transgrese, člověk díky dětskému životu může přesahovat svou vlastní existenci (Rabušic 2001 : 223-224).

1. 2. Dítě v tradiční a moderní společnosti

Fáze a proměny, kterými jedinci v koloběhu života procházejí, se nezakládají pouze na biologické podmíněnosti. Jednotlivé části života, dětství i dospělost, mají také sociální povahu. Jsme ovlivněni kulturou, která nás obklopuje a také materiálními podmínkami, v nichž žijeme. Moderní společnost chápe dětství jako jasně vymezenou fázi života, která se liší od

„kojence“ a „batolete“. Období dětství je něčím, co se mění v dospívání. Takové pojetí je však charakteristické až pro poslední dvě až tři staletí. Po uplynutí fáze časného dětství se děti v tradiční společnosti musely zapojit do pracovních povinností dospělých, například pomáhaly na poli. Některé dokonce v časném věku odcházely z domova, aby sloužily v jiných domácnostech. Po bezprostředním odchodu od rodičů se s nimi už obvykle nesetkávaly (Giddens 1999 : 54, 157). Dítě v tradiční společnosti se těšilo zcela jinému postavení, než jaké má dnes. Inspirován Ariesovou koncepcí o dětství, Rabušic uvádí, že dětství v dnešním moderním pojetí jako fáze životního cyklu vůbec neexistovalo. Dítě bylo jako malý dospělý, již ve věku pěti až šesti let začínalo vykonávat jednoduché pracovní činnosti spolu s dospělými (Rabušic 2001 : 77).

Giddens uvádí, že byly děti ve většině západních zemí posílány brzy do práce až do začátku dvacátého století. Dětská práce začala být odsuzována z historického pohledu až nedávno, stejně jako se ustanovilo, že děti mají specifická práva. V moderní společnosti jasně rozeznáváme dlouhé období dětství a v tomto smyslu je také současná společnost více orientována na děti, než-li tomu bylo v tradiční společnosti. Na druhou stranu Giddens upozorňuje na to, že se vymezené období dětství přece jen oslabuje, protože děti v moderní společnosti dospívají poměrně brzy. Malé děti mnohdy sledují stejné televizní programy jako jejich rodiče. Daleko lépe se tak seznamují se světem dospělých, než tomu například bylo dřív (Giddens 1999 : 54-55). Singly ve svém díle upozorňuje na Ariesovu myšlenku, že přeměna rodiny staré v moderní je dána změnou vztahu k dítěti. Dříve se učilo přímo od rodiny z generace na generaci, dnes ale chodí děti do školy a jsou vychovávány institucemi (Singly 1999 : 20-29).

Historický proces zajistil nadřazenost individuálních práv nad povinnostmi a také změnil představu o úctě a oddanosti, kterou měly děti jako povinnost prokazovat rodičům. Hodnoty individuální svobody a

liberální psychologická výchova dospívají k potlačení smyslu pro povinnosti dětí vůči rodičům. Děti již nejsou chváleny za to, že ctí svoje rodiče. Nyní si vysluhují chválu za to, že jsou šťastné a stávají se svéprávnými jedinci, kteří získávají kontrolu nad svým životem. Společnost uznává výhradně princip individuální svobody, a tak odvěký kult rodičů ztrácí svou sílu, každý žije podle svého. Požadavek sebeobětování ve prospěch rodičovského přání již nemá společenskou oprávněnost. Postmoralistní věk, jak jej nazývá Lipovetsky, sice dusí povinnosti, ale šíří ducha zodpovědnosti k dětem. Není nic horšího, než nemilovat své děti a nestarat se o jejich budoucnost. Je patrné, že dětské právo na subjektivní sebepohlčení nediskredituje princip rodičovských závazků. Oddanost rodičů není chápána jako popření vlastního já, ale jako prostředek celkové seberealizace, naplnění potřeby užitečnosti, potřeby milovat a být milován.

Dítě triumfuje ve světě, kde je rodičovská péče pod drobnohledem. Vina zkažených dětí padá na rodiče. Zkažené děti již neexistují, zbývají pouze zkažení rodiče. V tomto případě se však nejedná o masivní úpadek rodičovských ctností, spíše se jedná o výraz kultury soustředěné na dítě, kultury, která směřuje ke stavu, kdy rodina převezme do značné míry zodpovědnost za stále složitější oblasti života (Lipovetsky 1999 : 184-189).

Moderní doba přináší představu nevinného dětství. V západním světě se model nevinného dětství utvářel v souvislosti se vznikem buržoazní střední třídy. V tomto období mohly být děti zbavovány pracovních povinností dospělých. Dětství se mohla věnovat důkladná výchova, která mladého jedince připraví na budoucí zařazení do kultury společnosti. Dítě má být chráněno od nebezpečí vnějšího světa a musí na něj být připravováno, aby v něm později získalo své místo jako úspěšně adaptovaný dospělý jedinec (Nosál 2002 : 52). V moderní společnosti dítě nabývá nového smyslu. Nosál mluví o dětství a dítěti jako o naplnění smyslu soukromých životů lidí v postmoderní době, v období, kdy dochází

k fragmentaci sociálních vztahů a identit. Dokonce autor spatřuje v tomto pojetí návrat staré myšlenky romantismu. Jako kdyby člověk znovu našel v dítěti ztracený zdroj citové opory. Nosál však upozorňuje v této souvislosti na paradoxy současných industriálních společností, s nimiž přišel Jens Qvortrup. Mezi nimi je výrazným paradoxem fakt, že dospělí děti chtějí a milují je, ale moderní společnost jim na ně dává čím dál tím méně času a prostoru, o to méně je plodí. (Nosál 2004 : 7-8).

Rostoucí převaha ekonomických faktorů v moderních společnostech vyžaduje žití bez rodin, bez dětí. Důležité je být volný a nezávislý podle toho, co potřebuje trh, který zajišťuje člověku jeho ekonomickou existenci. Člověk jako subjekt trhu má být nezadaný, nesmí být zatěžovaný manželstvím a rodinou. Bohatá nabídka služeb a věcí na trhu svádí k využívání nekonečných možností mládí a odkládat založení rodiny. Začít budovat rodinu znamená, že jedinec přijde o základní vklad celoživotně kumulovaného sociálního kapitálu se všemi důsledky ekonomického neúspěchu a stratifikačního propadu. Odklad u žen však obvykle také znamená, že zplodí jedno, nanejvýš dvě děti v důsledku omezeného času plodnosti (Možný 2002 : 205-207).

Giles Lipovetsky spatřuje přelom v nových reprodukčních technikách, které změnilly tradiční pojetí dítěte. Oplodnění ve zkumavce, zmražená embrya či umělá inseminace umožňují početí dítěte bez otce i mateřství. Doba nehlásá zplazení potomstva jako povinnost. Každý má individuální právo, nikoliv povinnost, mít dítě. Založení rodiny není cílem, ale nástrojem k seberealizaci. (Lipovetsky 1999 : 181-182). Páry dnes neplánují svůj život s primárním ohledem na dítě a jeho budoucnost jako v devatenáctém století a na počátku století dvacátého. Dítě se z plánů mladých nevytratilo úplně, avšak je jen jednou z mnoha možností (Rabušic 2001 : 171).

2. Dítě jako součást rodiny

V tomto oddílu bych se věnovala shrnutí tezí především o moderní rodině, která nahradila tradiční model rodinného soužití. Hierarchie vztahů a postavení v rodině se v průběhu několika století postupně proměnilo a v současné době se hovoří o „krizi rodiny“. Jak se k tomuto tématu vyjadřují sociologové? Nakonec zaměřím svou pozornost na vztah dítěte a rodičů v moderní rodině.

2. 1. Od tradiční k moderní rodině

Rodina je stabilizačním prvkem společnosti. Představuje soukromý prostor, který reprodukuje společnost a stojí v protikladu k nepřehlednosti a chaosu veřejného prostoru. Podle Možného má rodina stále stejný tvar, vyrovnává změny ve svém okolí. Rodina však vzniká až narozením prvního dítěte, z čehož vyplývá, že rodičovství rodinu ustavuje. Již ve spojení s tradiční rodinou bylo jejím hlavním smyslem plodit děti, rodina tedy vždy chránila reprodukční proces (Možný 2006 : 14-22). Rodina také udržuje sociální řád a hraje důležitou roli v uchovávání struktur sociálního prostoru a sociálních vztahů. Je pokračováním nejen v biologickém, ale také v sociálním smyslu (Bourdieu 1998 : 99).

V dnešní společnosti označujeme jako rodinu manželský pár s dětmi. Původní představa rodiny se však lišila. Ve středověku a starověku se slovem rodina rozuměly dvě naprosto rozdílné věci. Pod pojmem rodina se na jedné straně myslela jedna domácnost, společenství lidí žijících pod jednou střechou, které podléhá autoritě hospodáře jako „hlavě rodiny“. Toto pojetí rodiny vycházelo z antické a židovské kultury, které zahrnovaly do rodiny také kromě pokrevního příbuzenstva služebnictvo a otroky, neboť rodina tehdy představovala jakousi výrobní jednotku. Tato tradiční představa přetrvávala až do první poloviny 19. století (Možný 1990 : 17-18).

V první polovině 19. století se v českých zemích ještě vskutku setkáváme s patriarchálními rodinami. Zejména zemědělské oblasti si uchovávaly svůj tradiční ráz. V těchto rodinách ještě vládlo selské právo, kdy byl otec pánem a děti majetkem rodiny i jako pracovní síly. Rodiny vycházely po mravní stránce z náboženství a ústních tradic. Hlavní četbou byly modlitby a Písmo svaté (Pražák 1948 : 22).

Souběžně s pojetím rodiny jako jedné domácnosti se v chápání lidí tradičních společností držela ještě další představa. Rodinu chápaly vládnoucí vrstvy také jako systém širokého pokrevního příbuzenství, jako rod. Jednalo se o větší pokrevně spjatou skupinou lidí, která udržuje v rodovém společenství moc a majetek.

Moderní představy o rodině jsou velmi vzdáleny od tradičního pojetí rodinného společenství (Možný 1990 : 17-18). Giddens definuje rodinu jako skupinu osob, které jsou vzájemně spjaté příbuzenskými vztahy a její dospělí členové zodpovídají za výchovu dětí (Giddens 1999 : 156). Možný spatřuje moderní rodinu jako přirozenou a převládající formu párového monogamního společenství, jako domácnost, kterou tvoří manželský pár muže a ženy spolu s dětmi. Takový obraz rodiny se stal obecným modelem po průmyslové revoluci. Moderní rodina je součástí společnosti výkonu, kde má své specifické místo (Možný 1990 : 18).

2. 2. Charakteristika moderní rodiny

Na různých místech světa a v různých kulturách se setkáváme s různými formami rodinného uspořádání, například v některých oblastech Afriky, Asie a Oceánie ještě stále můžeme narazit na ryze tradiční rodinu. Většina zemí však prošla přeměnou v moderní rodinu. A to z mnoha důvodů. Jednou z příčin proměny rodin je šíření západní kultury a s ní také představy romantické lásky, v mnohých společnostech nepoznané (Giddens

1999 : 159). Rodina je dnes chápána jako soukromý svět přirozené rovnosti, spontaneity a emocionality. (Možný 1990 : 93). Podle Singlyho rodičovská láska vytlačuje nerovnosti vyplývající z předávání materiálního dědictví. Rodina se již soustředí na osoby a nikoliv na věci (Singly 1999 : 24). Také centralizace vládní moci na místech, která byla do nedávné doby složena z malých autonomních jednotek, přispěla ke vzniku moderního obrazu rodiny. Centralizované oblasti se tak stávají součástí celonárodního politického systému. Stát se snaží aktivně změnit tradiční způsoby chování, jako příklad může sloužit Čína zavádějící podporu pro menší rodiny za účelem snížení populačního růstu obyvatel (Giddens 1999 : 159).

Jak píše Bourdieu, stát vykonává velké množství aktů, které vytvářejí rodinnou identitu jako mocný princip vnímání sociálního světa a jako jednu z nejreálnějších sociálních jednotek. Pojem rodina je také předpisem, i když se tak na první pohled nejeví, protože je všeobecně přijímán a chápán jako samozřejmý. To, co označujeme slovem rodina, je pro nás skutečná rodina. Rodina je dobře podložená fikce, umělý výtvar, za který ručí stát a v každém okamžiku jí poskytuje prostředky k tomu, aby nadále existovala (Bourdieu 1998 : 96-103).

Ve světě se tedy objevuje tendence k vytváření nukleárních rodin, které se oddělují z rozšířených rodin a příbuzenských systémů. Dochází tak k tomu, že rozšířené rodiny ztrácejí svůj význam, každý si svobodně volí svého partnera, příbuzenské sňatky se také vytrácejí, zato se rozšiřují práva dítěte a uplatňuje se větší míra sexuální svobody. V souvislosti s tím se také uznává právo žen na rozhodování, jak ve věci samotného sňatku, tak i v rodinných záležitostech (Giddens 1999 : 159).

Takřka ve všech evropských zemích byla přijata různě účinná propopulační a sociální opatření, která přispívají k zabezpečení rodin s dětmi. Také však tato opatření přispívají k uvolnění umělých přerušeni

těhotenství, čili o svém mateřství rozhodují ženy stále více. Úroveň vzdělání a kvalifikace žen se postupně spolu se zaměstnaností začala zvyšovat i v socialistických zemích. V západní Evropě začal být tradiční model vícegenerační patriarchální rodiny s nevzdělanou ženou v domácnosti spíše raritou a byl nahrazen modelem rodiny odpovídající konci 20.století. Nukleární rodina vzdělaných partnerů se zaměstnanou ženou a malým počtem dětí se však musí potýkat s trvalou hrozbou rozpadu manželství rozvodem (Horská, Kučera, Maur, Stloukal 1990 : 403-404). Manželský život je křehčí, protože o samotném rozchodu mohou rozhodovat oba aktéři, kteří jsou zaměřeni ve větší míře na své afektivní potřeby. V moderní společnosti převládá hodnotový systém, který vyzdvihuje autonomii a naopak snižuje hodnotu materiálního a symbolického dědictví (Singly 1999 : 87-91).

Mezi charakteristické rysy evropské rodiny ve druhé polovině dvacátého století tedy patří volnost při uzavírání manželství, také uvolnění rozvodového zákonodárství a s tím související vzestup rozvodovosti i masové rozšíření antikoncepce a plánovaného rodičovství. Počet dětí se tak v rodinách snižuje na dva až tři potomky (Horská, Kučera, Maur, Stloukal 1990 : 403-404).

2. 3. „Krise rodiny“ od 60. let – vyšší rozvodovost

Hlavním znakem evropské monogamní rodiny je její snižující se stabilita. Nestálost rodiny se projevuje zvnějšku vysokou rozvodovostí. Zároveň také v každé zemi existují tzv. mrtvá manželství, která ještě nebyla rozvedena nebo se ani v budoucnu nerozvedou. Vytváří se nové modely soužití. Přesto však nároky kladené jedním partnerem na druhého jsou vysoké. Zázemí rodiny se vytrácí, nejvíce jsou tímto postiženy děti. Ve všech zemích přibývá počet tzv. sociálně osiřelých dětí, které po rozvodu žijí jen s jedním rodičem. Podíl neúplných rodin se zvyšuje s důsledky pro

výchovu i životní úroveň dítěte (Horská, Kučera, Maur, Stloukal 1990 : 410-411). Dopad rozluky rodičů na dětskou psychiku a vývoj však není zcela jednoznačný. Singly zdůrazňuje, že rozhodujícím faktorem při rozchodu rodičů je především celková atmosféra v rodině. Kvalita interpersonálních vztahů je mnohem podstatnější než trvalost rodinného uskupení. Neshody mezi rodiči zasahují dítě ve větší míře než faktický rozpad rodičovského páru (Singly 1999 : 36-47). Děti vždy potřebují perspektivní a stabilní vztah s dospělými, se svými rodiči. Rozvod by měl co nejméně zasáhnout kvalitu vztahu rodič-dítě, i přestože kontakt s jedním rodičem bude méně frekventovaný. Pro dítě není podstatná kvantita rodičovství, ale jeho kvalita (Sobotková 2007 : 176).

Od 60. let 20. století byl model ženy v domácnosti velmi kritizován feministickým hnutím. V tomto období byl také rozvod uzákoněn jako vzájemná dohoda (Singly 1999 : 111-114). Jak píše Giddens, první rozvody bez výroku o vině se vyskytovaly v právním řádu několika zemí teprve v polovině 60. let. Od té doby byly také prosazeny v dalších západních státech (Giddens 1999 : 164). Manželství se tak stalo křehčím i díky faktu, že vztah je založený mnohem více na vzájemné lásce a porozumění než na materiální potřebě. Singly však uvádí, že současná tendence k individualismu rodinu sice destabilizuje, ale nečiní ji zbytečnou. Podle Singlyho nám stále více záleží na uznání své vlastní existence druhými lidmi a potřebujeme stabilní a pro nás důležitou druhou osobu, současně s tím však usilujeme o osobní autonomii a zdůrazňujeme hodnoty nezávislosti. Singly spatřuje příčinu vysoké rozvodovosti v silné víře v ideál postmoderního manželství, která nepřijímá žádné kompromisy (Singly 1999 : 111-114). *„Logika, podle níž především vznikají postmoderní rodiny, nespočívá v hledání pevnosti a trvalosti manželského a rodinného svazku, ale v uspokojení psychických potřeb každého člena manželského páru.“* (Singly 1999 : 114). Zřejmě se tedy nejedná o krizi rodiny, ale její

transformaci, která je doprovázena mnohostranným hledáním jejích nových adekvátních forem.

Giddens podotýká, že příčiny rozvodů souvisí s širšími sociálními změnami. Manželství s rostoucí nezávislostí žen již nemusí být nutně ekonomickým partnerstvím. V případě neúspěšného manželství dnes mohou oba partneři snáze vytvořit samostatnou domácnost, než tomu tak bylo v minulosti. Vysoký počet rozvodů také neznamená, že jsou lidé hluboce nespokojeni s institucí manželství, ale spíše se jedná o silící snahu dosáhnout hodnotného a smysluplného vztahu (Giddens 1999 : 165).

V zemích východní Evropy byl zaznamenán nepřetržitý vzestup počtu rozvodů. V Československu v roce 1950 dosahoval index rozvodovosti pouze 10% (1 rozvod na 10 manželství) a tento podíl se neustále zvyšoval, především po zmírnění zákonů o rozvodu roku 1964. V roce 1965 přesahuje index rozvodovosti již 20 % a v 70. letech 25 %, tj. 1 rozvod na 4 manželství (Sullerotová 1998 : 25).

Není pochyb, že podle dostupných statistik u nás rozvodovost vzrostla od roku 1920 na sedminásobek. Absence rozvodu však neznamená stálost rodiny. Osvětlení tohoto jevu je mnohem složitější, než se na pohled zdá. Stálost rodinného svazku je podle historických demografů a historiků rodiny od počátku 16. století, kdy lze vývoj spolehlivěji sledovat, s mírným kolísáním stále stejná a nezměnila se. Pravděpodobnost vychování dítěte úplným rodičovským párem je stejná jako byla v minulosti. Nestabilita však v minulosti byla způsobena jinými faktory. Jak odkazuje Možný na Stona, moderní instituce rozvodu jako kdyby byla funkcionální náhradou smrti, neboť dříve zanikala manželství vesměs až smrtí jednoho z páru (Možný 1990 : 148, 178).

3. Dítě ve vztahu k rodičům

Do sedmdesátých let 20. století byla instituce rodičovství sociologií více či méně opomíjena jako samozřejmé pozadí jiných rodinných aspektů. Také dětství se do té doby považovalo za předmět zájmu pouze vývojových psychologů. Situace se změnila s příchodem feministického hnutí a radikální kritické sociologie. Nemenší podíl na změně postoje k rodičovství a dětem měly také statistiky ze sedmdesátých let, které přinesly zprávu, že porodnost klesla pod reprodukční míru. Rodičovství přestalo být samozřejmé (Možný 2002 : 123).

Podle Mareše lze popsat individuální motivace k rodičovství třemi výkladovými modely a to sociobiologickým, evolučním a sociokulturním. *Sociobiologie* se zabývá biologickou touhou člověka reprodukovat se. Drží se hypotézy o biologické predispozici žen k mateřství, ačkoliv uznává, že konečný počet dětí je závislý na vědomém rozhodnutí partnerů. *Evoluční* model vysvětluje rodičovství jako instituci, která je potřebná pro biologickou a sociální reprodukci lidského rodu, jednoduše zajišťuje kontinuitu společenského řádu a jeho institucí obecně. *Sociokulturní* model považuje rodičovství za kulturní konstrukt. Motivace k rodičovství je z pohledu sociokulturního modelu naučena a osvojována v socializačním procesu, kde je podporována a vynucována institucemi, normami i sociálními tlaky (Plaňava, Pilát (eds.) 2002 : 160-161).

3. 1. Vztah matky a dítěte

Ve všech lidských kulturách je v rodině základní vazbou vztah matky a dítěte. Biologicky je tato vazba naprogramována jako velmi vytrvalé a pevné pouto. Toto pouto je založeno na faktu, že člověk je savec a specificky druhově je rozvinuta proto, že člověk má ze všech živočichů relativně nejdelší období závislosti a nesamostatnosti v průběhu ontogeneze.

Schopnost vytvářet tuto vazbu je vepsána v biologickém programu organismu na jeho samém počátku. Pokud tato schopnost zůstane nevyužita a není náležitě vpečetována, ztrácí člověk jednu ze základních lidských potencií. Kvalita této základní vazby ovlivňuje významným způsobem kvalitu všech dalších sociálních vazeb jedince, tedy všech vazeb, do nichž bude vstupovat dále po zbytek svého života. Vazba matky k dítěti poskytuje potomkovi nutný pocit bezpečí a obeznamenosti. Tvoří však také základ pro pozdější typicky lidské explorační a objevitelské činnosti. Párová vazba ženy a muže tvoří jádro párové rodiny a má vzhledem k primární vazbě žena-dítě pouze instrumentální funkci. Je tu proto, že musí chránit primární vazbu matka-dítě (Možný 1990 : 138-139).

Rabušic cituje Elisabeth Badinterovou, která radikálně odmítá vnímání mateřské lásky jako něčeho samozřejmého a přirozeného. Chování k dítěti ze strany matky je podle ní dáno existující společenskou normou, která se v průběhu historie proměňuje. Mateřská láska je sociálním konstruktem. Po dlouhá staletí jsou dějiny evropské rodiny v područí otcovské moci a autority manžela. V rodině tedy až do poloviny 18.století byly vztahy rodičů k dětem založeny na boží a mužské autoritě. Manželská a otcovská moc vítězila dlouhá léta nad láskou mezi manželi, ale také mezi rodiči a dětmi. Badinterová zdůrazňuje, že dítě bylo často vnímáno jako břemeno. Z tohoto důvodu bylo tisíce francouzských dětí odkládáno do nalezinců či se po narození předávaly placeným kojným. Jak píše Badinterová, matky neměly o své děti zájem, čímž se dosahovalo vysoké kojenecké a novorozenecké úmrtnosti. Výchova dětí v buržoazním a aristokratickém prostředí byla rovněž zanedbávána jako v chudinských vrstvách. Na základě těchto historických faktů Badinterová vyvozuje, že matka je ve své přirozenosti sobecká. Mateřský instinkt, pokud nějaký existuje, ji nevede k tomu, aby se obětovala svému vlastnímu dítěti.

Na konci 18. století začal být na mateřství vyvíjen sociální tlak, který ženám přikazoval, aby se svým dětem věnovaly. Podle Badinterové vznikl nový ideový přístup, který podporoval plození dětí z ekonomického důvodu. Nové lidské bytosti se staly zdrojem vojenské síly a bohatství státu. Světlo světa také spatřila myšlenka rovnosti muže a ženy uvnitř manželství spolu s ideálem osobního štěstí. Manželství se tak uzavírají s oboustranné citové náklonnosti, což sblíží nejen manžele, ale také prohlubuje vztah k dítěti. Ideál mateřské lásky však ani v polovině 19. století ještě nebyl prosazen v plné míře.

20. století připisuje matce kromě zodpovědnosti za přežití dítěte také zodpovědnost za jeho štěstí, což se prosadilo ve společnosti vlivem Freudovy psychoanalýzy. Žena je uvězněna v roli matky a vymanit se z ní může nesnadno, za cenu mravního odsouzení. Badinterová problematizuje rozpor mezi vládnoucími sociálními hodnotami a ženskými ambicemi a právě na tomto místě podle ní vzniká současné feministické hnutí. Na ženu je kladen nepřiměřený tlak, který přikazuje, že žena může své štěstí najít pouze v mateřství a je špatné, když hledá smysl života jinde (Rabušic 2001 : 152-153).

3. 2. Vztah otce a dítěte

Podle Možného se sociologii muže prakticky nikdo nevěnuje. Sociologie tímto přijímá perspektivu laické veřejnosti, která přisuzuje ženě sociální odpovědnost za fungování rodinné instituce. Z hlediska postavení muže se pak spíše zkoumá, jak v těžké sociální roli ženě pomáhá. Možný však připomíná, že i na mužských bedrech spočívá specifická odpovědnost za rodinu, která je však kvalitativně odlišná od té ženské (Možný 1990 : 99).

Vztah muže k rodině lze charakterizovat jako volnější a je zakládán již v dětství. Ve srovnání s matkou si vytváří s dětmi uvolněnější pouto.

V dětském věku se tak také formuje recipročně jiný vztah dětí k otci a tentýž vztah přetrvává i do budoucna, kdy se z dětí stávají rodiče. Výsledky šetření Možného dokládají, že méně citově svázaný vztah otce s dítětem není pouze záležitostí raného dětství, ani se nevyskytuje více v rodinách, kde se muž vrací domů z práce až navečer. Otec je stále až třetí komponentou z hlediska vztahů, což platí nejen v raném dětství.

Otec se zajímá o přípravu dítěte do školy v mnohem menší míře než matka, stejně tak mnohem méně vypráví svým potomkům o svém zaměstnání. Přitom dlouhou dobu byl otec právě tím, kdo otevíral z rodiny dveře do sféry profesionálních dovedností. V souvislosti s tím také otec méně zasahuje do volby povolání dítěte, což značí úpadek jeho autority ve srovnání s tradičním modelem jeho role. Jeho autorita se v rodině projevuje v tendenci rozkazovat, která vyvažuje chování matky, jež žádá a prosí. Logicky pak děti častěji vypovídají, že mají s otcem horší vztahy než-li s matkou (Možný 1990 : 107-108). Pražák hovoří o tradičním modelu rodiny v Čechách, kde otec vždy symbolizoval despotismus, autoritu. Na základě toho pak s dětmi jednal chladněji. Sympatie k otci se podle něj obvykle utvářejí stářím dítěte a vztahy jsou lepší ve vyšším věku (Pražák 1948 : 23-25).

V moderní společnosti se pravomoci otce vůči dítěti oslabují vzhledem k rozvodovosti a státním zásahům do rodiny. Stát oslabuje funkci otce, avšak podporuje osamělé matky, čímž zamezuje feminizaci chudoby a chrání tak jedince před křehkými manželskými vazbami. Stát snižuje závislost rodiny na podpoře příbuzných, ženy na muži a dítěte na rodičích. Singly však upozorňuje na to, že změna role otce jeho funkci nedegraduje, pouze upadá jeho autoritářství, které prakticky přebírá stát (Singly 1999 : 36-47).

4. Historický a společenský kontext 80. a 90. let v Československu a ČR

Vzhledem k empirické části bakalářské práce, která se bude věnovat časopisu *Vlasta* v letech 1985 a 1995, je podstatné nastínit kontext, jaká byla politická situace a k jakým významným historickým událostem došlo na našem území v letech osmdesátých a devadesátých. Tomuto období je věnována početná (ekonomická, politologická i sociologická) odborná literatura. Využiji zejména přístup Iva Možného, protože z jeho pohledu situace rodiny významně ovlivňovala kontext těchto změn.

Nejprve bych však chtěla krátce charakterizovat situaci, která se vztahuje k politické a společenské situaci v Československu zejména v 80. letech, kdy zde vládl socialismus. Žaloudek definuje socialismus jako myšlenkový systém založený na společenském pojetí práce, jedná se o politické hnutí, které usiluje o zespolečnění výrobních prostředků a likvidaci společenských tříd. Socialismus preferuje celospolečenské hledisko před individuálním, společenské vlastnictví výrobních prostředků, zdůrazňuje rovnost a sociální spravedlnost, preferuje centrální plánování ekonomiky a převzetí politické moci dělnickou třídou (Žaloudek 1996 : 386). Socialismus v Československu podle Možného byl charakterizován především zestátněním ekonomiky, kdy rozříštěné a vzájemně si konkurující podniky byly zbaveny vlastníků, čímž získaly centrální řízení. Základ hospodářských strategií určovala komunistická strana, formulovala je jako závěry svých sjezdů a měla moc nad státními úředníky, které dosazovala a odvolávala, působila jako nadřízená instance. Funkčně byly unifikovány všechny složky sociálního života. Státní správa silně splývala se stranickým aparátem. Nebylo zřejmé, zda je prezident hlavou státu nebo strany (Možný 1991 : 46-48).

4. 1. 80. léta – vláda totalitní moci komunistického režimu po selhání její reformy

Depresi, do které společnost upadla po roce 1968¹, začaly postupně ovlivňovat až události roku 1977. V Praze bylo 1.ledna 1977 vydáno Prohlášení Charty 77, které vybízelo vládnoucí kruhy v ČSSR, aby neporušovaly lidská práva. Podnětem ke vzniku skupiny, která podepsala Chartu 77, byly protestní akce proti trestnímu stíhání členů i fanoušků rockové skupiny The Plastic People. Mezi signatáři Charty 77 byli mimo jiné Václav Havel, Jan Patočka, či Pavel Kohout a další. Z Charty se postupně vytvořila neformální občanská iniciativa, která navzdory pronásledování byla aktivní až do pádu komunistického režimu v roce 1989. Masovou podporu veřejnosti však svého času nezískala.

Až ve druhé polovině 80. let měla Charta mnohem větší vliv na dění v Československu. V té době již bylo zřejmé, že socialismus nedokáže být na stejné úrovni v oblasti vývoje s vyspělými kapitalistickými zeměmi. Ve funkcích nadále zůstávali lidé, kteří se na počátku 70. let dostali k moci. Nic na situaci neměnilo ani nahrazení Gustava Husáka, generálního tajemníka KSČ, Milošem Jakešem na konci roku 1987. Režim se stal strnulým a přestal účinně reagovat (Čornej, Pokorný 2003 : 78-81). Nástroje ideologického boje v takové situaci již nezdůrazňovaly vzdálený komunistický ideál. Detailně se však zaměřily na vykreslení nástrah kapitalismu a snesitelnosti „reálného socialismu“ či rezignovaly na politickou sféru a soustředily se na sféru volného času. Pozornost byla věnována organizaci pravidelných rituálních slavností, například

¹ V 60. letech nastalo pomalé uvolňování společenské atmosféry v ČSR, které bylo zaraženo nástupem „normalizace“. Podle odhadů odešlo z bývalého Československa v letech 1968-69 více než 100 000 lidí. Velké množství lidí se uzavřelo do sebe, uchýlili se do soukromí a rodiny. „Znovu jsme byli svědky i aktéry útěků na chaty a na chalupy. Familiarismus se stal, řečeno slovy brněnského sociologa Ivo Možného, „vlivnou filosofií světa, která ve své krajní poloze staví rodinu do ostré kontrapozice vůči loajalitě k vyšším celkům.“ (Kovařík, Šmolka 1996 : 4).

spartakiádám, jež charakterizovaly komunistickou éru (Fiala, Holzer, Mareš, Pšeja 1999 : 67-68).

Ve společnosti se projevovala nová odvaha občanů, která našla své uplatnění v demonstracích v srpnu 1988 na 20. výročí sovětské invaze či počátkem roku 1989 na 20. výročí úmrtí Jana Palacha a na 1. máje i 21. srpna stejného roku. Represivní zásahy proti demonstracím hnutí občanů nedokázaly podlomit. Aktivita opozičních iniciativ získávala odezvu u stále větší masy lidí. Lidé pocítovali také změny v mezinárodní oblasti. Zájem budil reformní kurz v Maďarsku, výsledky voleb v Polsku, kde se poprvé formovala vláda v čele s nekomunistickým politikem. Také v SSSR nastával bouřlivý vývoj, zde se objevovaly již poměrně silné odstředivé tendence. Totalitní režim se v Československu hroutil, neboť za daných okolností se moc KSČ již nemohla dále udržet. 17. listopadu 1989 se v Praze konala velká demonstrace vysokoškoláků a příslušníků nezávislých aktivit. Policejní oddíly sice demonstraci brutálně rozehnaly, avšak podobnost mezi postupem nacistických a komunistických represivních sil velmi pobouřila veřejnost.

Veřejné vyhlášení boje komunistickému režimu představovala až stávka studentů vysokých a některých středních škol spolu s divadly, která 19. listopadu 1989 tímto zahájila tzv. sametovou revoluci, která se místo na násilné prostředky spoléhala na propagační a informační působení. Pod tlakem musela KSČ odvolat mnohé poslance ze zákonodárných sborů a na jejich místa byli dosazeni nové politické síly. Přetvořené Národní shromáždění zvolilo 29. prosince 1989 prezidentem Václava Havla. Definitivně byla potvrzena změna režimu volbami do Federálního shromáždění a obou národních rad, kdy se jednalo o první svobodné parlamentní volby po zhruba 45 letech. Volby se konaly 8. a 9. června 1990 (Čornej, Pokorný 2003 : 78-81).

4. 2. Důvody rozpadu komunistického režimu podle Možného

Starý režim kolaboval hladce a jednoduchým důvodem, proč se tak dělo, byla skutečnost, že nakonec již nevyhovoval nikomu. Peněz bylo víc než zboží, ekonomika se hroutila. Lidé také pocítovali nespokojenost kvůli nedostupnosti žádaného zboží, k jehož získání však nebyly důležité peníze, ale konexe. Například získat určitý vzácnější sortiment zboží vyžadovalo mít kontakt přímo na prodejce konkrétního zboží, nejlépe na referenta pro obchod na úrovni KSČ. Obyčejný člověk měl problém s penězi, neboť jejich hodnota se snižovala, na každé směně se čím dál tím více podílel sociální kapitál, tedy schopnost vytvářet sociální sítě a využívat je pro své účely. Takový způsob hospodaření byl stále více nákladnější na čas i energii.

Možný shrnuje hlavní důvody, které vedly ke zhroutilí socialismu. Jednou z příčin byl pokles síly peněz. Systém shánění zboží prostřednictvím sociálního kapitálu byl na zdroje a čas v každodenní praxi čím dál tím náročnější. Populace navíc již nesnesla „nesmyslnou ritualizaci“ každodennosti, která zahrnovala povinné oslavy svátků či zdobení výloh a veřejné budovy popsané hesly, na nichž vládnoucí vrstva neodbytně trvala. Podniky a organizace byly nuceny sestavovat plány a plnit je. To vše se jevilo obyčejnému člověku jako pokořující a prázdna činnost (Možný 1991 : 30-41). *„I na straníky už šly lehké mdloby, když si představili, že do konce života není pro ně úniku z té nekonečné šňůry měsíčních schůzí, výročních schůzí, výborových schůzí, zasedání komise, schválení zápisu, kontrol usnesení... Zní to jako černý humor, když dnes komunistická strana prohlašuje, že 75 % jejich členů se aktivně podílelo na sametové revoluci, protože vyjadřovala jejich zájem, ale v jádru má pravdu.“* (Možný 1991 : 41).

4. 3. 90. léta – počátky demokratické společnosti

Na počátku 90. let se pozornost soustředila na transformaci hospodářského systému. Bylo potřeba opustit dosavadní socialistický model a nahradit jej tržním hospodářstvím, které je charakteristické soukromým vlastnictvím, podnikatelskou aktivitou i konkurenčním prostředím. Prosadila se hospodářská reforma, vedená tehdejším ministrem financí Václavem Klausem. Ten navrhl od 1. ledna 1991 tzv. šokovou terapii uvolnění cen a mj. liberalizaci zahraničního obchodu. Václav Klaus prosazoval radikální změnu vlastnických vztahů. V únoru 1990 přišel s návrhem kupónové privatizace. Českoslovenští občané získali za nepatrný správní poplatek kuponovou knížku, díky níž si mohli objednat akcie vybraných privatizovaných podniků. Probíhaly také restituce, jež měly rovněž za cíl vrátit původním držitelům nemovitý majetek vyvlastněný po 25. únoru 1948 komunistickým režimem.

V nových poměrech se začala prosazovat odlišná orientace politických reprezentací slovenského a českého národa. Rok 1990 přinesl spor o to, jak pojmenovat stát. Slovenští poslanci odmítali název Československá republika (ČSR), po dlouhých jednáních pak byla přijata varianta pojmenování Česká a Slovenská Federativní Republika (ČSFR). Slováci toužící po samostatnosti však nepřestali být v politice slyšet.

Druhé parlamentní volby v červnu 1992 jasně potvrdily rozdílnou politickou orientaci Slováků a Čechů. Na Slovensku zvítězila levice a v českých zemích se k vítězství dostala pravicová koalice. Odlišné výsledky voleb de facto rozhodly o budoucnosti státu, neboť za takové situace se nemohlo podařit vytvořit jednotný parlament a funkční vládu. Vítězové voleb se dohodli na rozdělení federace a o rozdělení Československa rozhodlo Federální shromáždění koncem roku 1992. Česká republika oficiálně vznikla 1. ledna 1993 (Čornej, Pokorný 2003 : 82-87).

4. 4. Transformace české společnosti podle Možného

Možný charakterizuje revoluci jako nákladný krok v průběhu vývoje společnosti. Za revoluci se platí ne tolik tím, co svým násilím činí, neboť v tomto případě byla revoluce „sametová“, ale spíše skutečností, že není schopna odstranit staré iluze a nahradit je novými. O nové době získala česká společnost jednoznačnou iluzi, že pro chod moderní společnosti je sociální kapitál nepotřebný. Sociální kapitál v kontextu velkých společenských systémů sice pomalu zastaral, ovšem moderní společnost se bez něj zcela neobejde, ačkoliv stojí na odlišných principech. Jak píše Možný, přesvědčení o postradatelnosti sociálního kapitálu vychází z revolučního radikalismu a ten hledí na svět černobíle.

Obecně je kolaps socialismu ve střední a východní Evropě chápán jako prohra v ekonomické soutěži s kapitalismem. Možný však oponuje a píše, že došlo spíše k bankrotu sociálnímu než-li ekonomickému. Mezi lidmi kolísá důvěra, podle Možného má tento nedostatek důvěry několik úrovní. Jedna z úrovní nedůvěry představuje skutečnost, že každý snil o tom, co by jen dokázal, kdyby to bylo možné. Ale nyní ve chvíli, kdy se sny mohou stát skutečností, nastupuje strach ze selhání. V české společnosti se také objevuje deficit vzájemné důvěry, obavy z pronásledování jsou nahrazeny strachem z obklíčení mafií. Přetrvává také malá důvěra v úřady. Sice si lidé mohou svobodně zvolit svá zastupitelstva, avšak úřady jsou neustále považovány za instituce, které neslouží veřejnému prospěchu. Jsou chápány jako sinekury „těch druhých rodin“, pakliže tam zrovna nemá člověk známého či příbuzného. Transformovala se také instituce vlastnictví, práva apod., a tak i zde, nová situace plodí nedůvěru v novou podobu sociálních institucí. Je zřejmé, že konstituce legitimacy systému zabere několik generací.

Nově nabytá svoboda musí být zbavena starých iluzí a pověr, aby nám mohla být nápomocná. Ve starém režimu bylo obtížné držet se hesla „*Žij v pravdě!*“, dnes se však snažíme naplnit dictum „*Důvěřuj ostatním!*“ (Možný 1991 : 73-77).

5. Dítě a rodina v socialismu a 90. letech

V této kapitole bych se ráda věnovala charakteristice rodiny a dítěte v socialismu a post-socialismu, který se začal v našich podmínkách uplatňovat v 90. letech. Sociologickou perspektivu obohatím také o demografický pohled na změnu porodnosti, ale také transformaci postojů rodičů k plození dětí po revoluci.

5. 1. Socialistické a postsocialistické dětství

Za socialismu dítě není primárně chápáno jako součást intimní sféry soukromého a rodinného světa. Není ani transcendentálním zážitkem boží milosti nebo soukromého štěstí, ale řadí se do oblasti cílevědomého makrosociálního plánování. Dítě je součástí politické angažovanosti uvnitř společnosti, v které rodina představuje určitou buňku podřízenou celospolečenským cílům či historické nutnosti.

Individualizující rodinné působení na dítě eliminují disciplinující instituce jako jsou jesle, školka a škola. Kontrolují vliv rodičů a jejich neodbornou výchovu. Tím se nakonec dítě stává bezbrannou obětí stejně jako rodiče a stojí v tváři v tvář institucím vytvořeným pro děti, které dohlíží na průběh dětské socializace. Institucionální socializace je však v socialismu považována za normální a žádoucí stav. Každý se musí přizpůsobit kolektivní socializaci a organizaci, jak píše Nosál.

Socialistické dětství se vyznačuje kolektivním životem, cílevědomým vychováváním, malým individuálním sebevědomím a také strachem ze školky i školy a značnou neinformovaností spolu s minimální možností volby. Naproti tomu post-socialistické dětství je charakteristické jistou nezávislostí, sebevědomím. Je spojováno s individualismem, nezájmem ostatních, liberální výchovou, informovaností a také pasivním

konzumem ve sféře her a volného času. Ve srovnání s pojetím dítěte v socialismu lze rozeznat více možností, větší volbu forem výchovy, naopak se však dítě nachází v nepřehledné době a nebezpečném prostředí. Nově se projevuje touha po depolitizaci a privatizaci politizovaného dětství socialismu. S tím je však také spojen pocit ohrožení a marginalizace dětství, jež se přesouvá do privátního života rodin a mizí z komerčních billboardů a vládní politiky.

Zdá se, že dětství v demokratické společnosti ztrácí své tradiční atributy hravého a nevinného období a více se přibližuje „dospělému“ světu. V post-socialistickém dětství můžeme spatřovat hodnoty individuálního zisku, užitku, brutality a konkurence (Nosál 2002 : 64-74).

5. 2. Rodina v socialismu

Vztah mezi rodinou a státem byl po roce 1948 poznamenán snahou nových vládců zamezit tradičním strukturám společnosti. Svůj vliv a útok tedy zaměřovali na rodinu, soukromý majetek, školu, kulturu, církve a na politicky odlišně smýšlející skupiny. Rodiny podnikatelů a živnostníků ztratily ekonomickou jistotu, neboť soukromé vlastnictví již nebylo zákonné. Městské rodiny byly obtěžovány vpády „uličních výborů“, které byly součástí sítě konfidentů a svými posudky mohli ovlivňovat rozhodnutí s dopadem na život těch druhých.

Výchova dětí se stala úkolem státu, který již od mateřských škol formoval „nového kolektivního socialistického člověka“, který se musel zbavit „buržoazních individualistických přežitků minulé doby“. Všichni, kteří zůstali, se museli chopit prosazování komunistických výchovných ideálů. Přesto se však rodina a škola mnohdy ocitla na protějších stranách „barikády“ především v tom, jaké ideály a hodnoty dětem vštěpovaly (Kovařík, Šmolka 1996 : 3).

Všechny analýzy funkcí rodiny v socialistické společnosti chápaly funkce rodiny ideologicky jako nadčasové a univerzální. Uznávají čtyři funkce a to reprodukci, socializaci k vládnoucím hodnotám, ekonomickou i zabezpečující funkci. Všechny československé práce o rodině z posledních desetiletí se podle Možného věnují „socialistické rodině“, což znamená, že neexistovalo dílo analyzující specifickou skupinu rodin s jejími specifickými zájmy, potřebami a problémy. V kontextu této „socialistické rodiny“ se ani nemluví o konfliktu mezi zájmy rodin na opačných stranách sociální vertikály, „socialistická rodina“ je pojem a je jen jediný svého druhu. Veškerá rétorika vysvětlovala rodinám, že právě ony mají ve společnosti své nezastupitelné funkce, tzv. „úlohu“. A ti, kdo „úlohu“ neplní, mohou být považováni za sobecké parazity společnosti. Instrumentální pojetí rodiny bylo patrné zejména v propagandě a agitaci spíše než v sociologické teorii (Možný 1991 : 14-17).

Pro Československo pod vládou socialismu byl charakteristický extenzivní populační režim, který se lišil od moderních demokratických společností. Vyznačoval se vysokou plodností na počátku reprodukčního období, vysokou sňatečností, ale i vysokou potratovostí a rozvodovostí. Obecnou příčinou tohoto stavu byl právě totalitní socialismus, který učinil ze sociálního kapitálu rodiny nebo-li konexí naprosto klíčovou záležitost. Socialismus byl ve skutečnosti návratem k tradiční společnosti, v níž hrály hlavní roli rodinné sítě, klientela a patroni, nikoliv však jedinec a jeho výkon (Rabušic 2001 : 214).

Od poloviny 60. let se v České republice a dalších socialistických zemích prosazoval tzv. východoevropský model demografického chování, který korespondoval se snahou „reálného socialismu“ zajistit práce schopné obyvatelstvo a potřebné množství budoucích vojáků. Cílem státu bylo dosáhnout alespoň prosté reprodukce, tedy docílit toho, že se v populaci narodí dostatečný počet dětí, aby byla rodičovská generace početně

nahrazena. V pracovním poměru zůstávalo takřka veškeré práceschopné obyvatelstvo, což zahrnovalo vdané ženy a matky malých dětí. Zvláště v období normalizace v 70. letech společnost mladým lidem poskytovala vhodné podmínky k tomu, aby mohli oba rodiče pracovat a zároveň si založit rodinu a pečovat o děti. Sociální systém byl postaven tak, aby odváděl mladé lidi od účasti v politickém životě. Stát poskytoval rodinám sociální jistoty a výhody jako byly například nízko úročené novomanželské půjčky, síť jeslí a mateřských škol, družiny mládeže na základních školách, prodloužená mateřská dovolená i dotované ceny dětského zboží apod. (Fialová, Hamplová, Kučera, Vymětalová 2000 : 10-11). Výměnou za lidskou svobodu tedy poskytoval stát „sociální jistoty“ jako bylo také stálé zaměstnání, zdánlivě bezplatná zdravotní péče nebo plošné sociální dávky. Občané neměli jinou volbu než přijmout nabízené služby, ač byly na nízké úrovni. Právo na práci se stalo pracovní povinností a když jedinec nepatřil k rodinám, které byly tzv. chápány jako „rovnější mezi rovnými“, tak byl odkázán na běžné služby státu bez výhod a jakýchkoliv alternativ (Kovařík, Šmolka 1996 : 3-4).

Na začátku 80. let zůstávala úhrnná plodnost (průměrný počet živě narozených dětí připadajících na jednu ženu v reprodukčním věku) na úrovni zhruba kolem 2,00 dětí a do roku 1989 se snížila na 1,87 dítěte. Na nízký sňatkový věk, odpovídající východoevropskému modelu demografického chování, navazoval nízký průměrný věk rodičích matek, čítal téměř 25 roků. Ženy rodily své poslední dítě ještě před dovršením třicátého roku života. Lze říci, že již ve druhé polovině 50. let převládal a rozšířil se model dvoudětné rodiny. Tento model přetrval až do počátku 90. let, rodina se dvěma dětmi dodnes představuje pro českou populaci nejrozšířenější typ rodiny (Fialová, Hamplová, Kučera, Vymětalová 2000 : 12).

5. 3. Rodina 90. let z demografického pohledu

Od politického převratu z roku 1989 se radikálně proměnilo chování a myšlení populace ve všech aspektech společenského života. Nová sociální a hospodářská situace ovlivnila i demografické chování obyvatelstva. V krátkém čase došlo ke změnám, jež probíhaly v západoevropských zemích až 25 let. Do značné míry se snížila sňatečnost způsobena odkládáním vstupu do manželství. Ke změně došlo i v porodnosti, která se rovněž velmi snížila.

Do měnící se struktury sňatečnosti a porodnosti vstupují zejména tři výrazné ekonomické faktory, které tento stav podporují. Jedná se o finanční nedostupnost bytů pro mladé páry, zvýšení nákladů na dítě a hrozící nezaměstnanost. V důsledku toho mladé páry odkládají sňatky i děti na pozdější dobu. Neznamena to však, že manželství a rodina ztrácejí pro mladé lidi význam. Naopak mladé páry přisuzují dětem velkou životní hodnotu, proto se také ani nemění ideální a plánovaný počet dětí v rodině (Fialová, Hamplová, Kučera, Vymětalová 2000 : 135-136).

Je tedy zřejmé, že proměna politického režimu a ekonomického systému měly výrazný dopad na chování české populace i v té nejintimnější oblasti jako je párové soužití, plození dětí apod. Makrostrukturální proměny zapříčinily změny na mikroúrovni systému.

Česká republika vynakládá od počátku 90. let značné úsilí, aby se podobala západoevropským zemím. Demokratický politický režim, tržní ekonomické prostředí a nový systém sociálního zabezpečení hodnotové preference obyvatelstva proměnily. Česká mladá populace přebírá evropské mentální vzorce od západoevropských vrstevníků. Podle Rabušice se zde uplatňuje tzv. faktor westernizace, kdy dochází k difuzi západních vzorů chování a idejí prostřednictvím globální komunikace.

Děti se rodí méně, protože mladá populace si klade jiné aktuální cíle a jinak se orientuje. Příčinu poklesu plodnosti v 90. letech můžeme mj. spatřovat v proměně preferencí směrem k vyšší kvalitě dětí, podíváme-li se na věc z pohledu ekonomické teorie. Tato tendence k vyšší kvalitě dětí, tedy k vyšším investicím vkládaným do dětí, vzniká v prostředí opětovně vznikajícího kapitalismu s meritokratickými prvky, který navádí k soutěživosti. Zvýšit „kvalitu“ dítěte je možné například vyššími výdaji na současnou spotřebu dítěte a investicemi do vzdělání a zdraví.

Výrazně sníženou porodnost lze v České republice vysledovat od roku 1993. Tuto skutečnost lze přičíst také nové hodnotové orientaci žen a nové myšlence, že žena může prožít svůj život smysluplně i bez dětí (Rabušic 2001 : 122-208). V 90. letech vznikalo silně konkurenční prostředí pro vstup do manželství a plození dětí a to z mnoha důvodů. Mladí lidé získali možnost studovat na nejrůznějších státních i soukromých školách. Cestování a studium v zahraničí již nebylo zakázané. S opětovně rozvinutým soukromým podnikáním a vyššími mzdami ze zahraničních společností se vytvořila příjmová diferenciací, která v českých podmínkách nebyla více než 50 let (Fialová, Hamplová, Kučera, Vymětalová 2000 : 14).

5. 4. Proměny v povaze české rodiny

Tradiční model rodiny v české společnosti byl dominantní ještě do nedávné doby. Muž měl autoritativní postavení, vyšší vzdělání a finančně byl ohodnocen mnohem výše než žena. Podle tradičního patriarchálního modelu rodiny se status rodiny odvozoval od muže, který má ještě navíc rodinu zabezpečit a chránit. Muž jako živitel se těšil v rodině výsadnímu postavení. Žena byla orientována na chod domácnosti a vychovávala děti. Úloha ženy-matky spočívala ve výkonnosti a orientaci na dosažení cíle celé rodiny. Na rozdíl od muže zastávala poddajnou a závislou roli v rodině.

Tento tradiční model se postupně rozpadá zejména po roce 1989. Ženy získávají lépe placená zaměstnání a mnohdy dosahují vyššího vzdělání než jejich manželé. Rodina přechází k egalitářskému modelu, kdy jsou pozice muže i ženy rovnocenné a dělba práce je flexibilní. Úlohy v rodině nejsou tak striktně rozděleny, ale jsou nyní chápány jako společně kooperativní. Z hlediska postavení muže a ženy do rodiny pronikají demokratické principy. Buduje se nový model rozdělení rolí. (Smékal, Macek (eds.) 2002 : 247-248).

6. Formulace výzkumných otázek

Hlavním cílem této práce bude zjistit a komparovat, zda a popřípadě jakým způsobem se odráží politicko-spoločenská transformace a změna režimu moci také v pohledu na dítě. Takto zvolený cíl budu zkoumat s pomocí všech vydání týdeníku *Vlasta* v letech 1985 a 1995. Prostřednictvím tohoto média a obsahové analýzy jeho textů lze sledovat, jak se po revoluci změnilo postavení dítěte a zda odpovídá prezentované teoretické diskuzi. Na základě teoretické části práce formuluji dílčí výzkumné otázky, podle nichž budu v analýze postupovat. Odpovědi na výzkumné otázky, které budou vycházet z rozdílností symbolické charakteristiky dítěte na stránkách *Vlasty* v roce 1985 oproti časopisu z roku 1995, by měly ukázat, zda a v jakých ohledech dochází ke změně obrazu dítěte v souvislosti s radikální změnou režimu moci a vládnutí od roku 1989.

6. 1. Stanovení výzkumných otázek

1. Publikovala *Vlasta* v roce 1985 o dětech více v kontextu disciplinujících vzdělávacích institucí (jesle, školka, škola, zájmové kolektivní aktivity) a výchově k budoucímu povolání?

Podle Nosála (viz str. 33) je dítě součástí politické angažovanosti ve společnosti, kdy individualizující rodinné působení na dítě potlačují disciplinující instituce jako jsou jesle, školka nebo škola. Instituce v socialismu dohlíží na dětskou socializaci. Kovařík a Šmolka dodávají, že jasným úkolem státu bylo již od mateřských škol formovat „nového kolektivního socialistického člověka“ zbaveného buržoazních přežitků (viz str. 34). Prosazování výchovných ideálů probíhalo prostřednictvím zmíněných institucí.

2. Je na dítě v roce 1995 pohlíženo ve větší míře primárně jako na zdroj emotivního uspokojení pro rodiče, jako na součást intimní sféry soukromého života na rozdíl od dítěte v socialismu roku 1985?

Rabušic tvrdí, že dítě v sobě nese důležitou psychickou hodnotu, jež přitahuje mladý pár k dětem a využívá pojmu „emotivní uspokojení“. Dítě je chápáno nikoliv jako instrument, spíše představuje hodnotu samo o sobě, přináší tedy rodičům „emotivní uspokojení“ (viz str. 12). V moderní společnosti dítě nabývá nového smyslu. Nosál mluví o dětství a dítěti jako o naplnění smyslu soukromých životů lidí v postmoderní době, v období, kdy dochází k fragmentaci sociálních vztahů a identit. Dokonce autor spatřuje v tomto pojetí návrat staré myšlenky romantismu. Jako kdyby člověk znovu našel v dítěti ztracený zdroj citové opory (viz str. 14, 15).

3. Je dítě v roce 1995 vnímáno jako omezení vlastní svobody, jako překážka v důsledku nových možností seberealizace na rozdíl od roku 1985?

Jak píše Možný, dítě rodiče mohou vnímat také jako element brzdící individualizaci (viz str. 12, 15). Rabušic tvrdí, že současné životní aktivity mladých lidí směle konkurují plození dětí. Hodnotové preference mladých se mění a nelze je spojovat výlučně s dětmi jako kdyby byly jediným naplněním života. Dítě je jen jednou z mnoha možností (viz str. 15). Děti se rodí méně, mladá populace si klade jiné cíle. Sníženou porodnost v českých podmínkách můžeme sledovat od roku 1993. V 90. letech vznikalo silné konkurenční prostředí jak pro vstup do manželství, tak i pro plození dětí. Mladí lidé mohou cestovat, studovat v zahraničí a na soukromých školách dříve, než se rozhodnou založit rodinu (viz str. 38).

4. Změnil se způsob výchovy dětí v roce 1995 směrem k liberálnějšímu přístupu?

Podle Nosála je postsocialistické dětství spojováno s liberální výchovou, kdy je kladen důraz na individualismus (viz str. 33, 34). Lipovetsky tvrdí, že historický proces zajistil nadřazenost individuálních práv nad povinnostmi, a tak se změnila představa o úctě, kterou děti musely prokazovat rodičům. Hodnoty individuální svobody a liberální psychologické výchovy jsou v moderní společnosti na vzestupu. Děti si vysluhují chválu za to, že jsou šťastné a nikoliv za to, že ctí své rodiče (viz str. 13, 14).

Empirická část

7. Časopis Vlasta

Na úvod bych se v empirické části stručně věnovala charakteristice týdeníku *Vlasta*, který je médiem, jímž se budu v této části práce zabývat. Na dané periodikum budu aplikovat kvantitativní obsahovou analýzu, která by měla ukázat, jak se pohled na dítě měnil ve sledovaném období.

7. 1. Vznik Vlasty a její stručná charakteristika

Časopis *Vlasta* vznikl jako list Rady československých žen a stal se pokračovatelem obrázkového týdeníku *Rada žen*, který vycházel v roce 1945. První číslo *Vlasty* vyšlo 9. ledna 1947 a v tomto roce bylo tištěno v nákladu 100 000 vydání. *Vlasta* usilovala o rovnoprávnost žen v rodině, v zaměstnání a platovém ohodnocení stejně jako její mateřská organizace. Ve svých počátcích byl časopis nestrannický a politickým děním se zabýval pouze tehdy, když dění v politice úzce souviselo s postavením ženy ve společnosti (Šlaufová 2008 : 26).

Týdeník *Vlasta* založila Milada Horáková jakožto předsedkyně Rady československých žen. Spolu se svými spolupracovnicemi vybrala název *Vlasta* podle mytologické bojovnice z tzv. dívčí války. V názvu je také obsažen výraz *vlasti*, který byl v tehdejší poválečné době hluboce vnímán. Časopis měl být nejen zdrojem kratochvíle, ale také si kladl za cíl informovat. V týdeníku se pravidelně vyskytovala témata jako móda, zdravá výživa, dopisy čtenářek, povídky a také informace o nových filmech. *Vlasta* také těšila malé děti přílohou *Sluníčka sedmítečného*.

S nastupujícím komunistickým režimem v 50. letech byl časopis zpolitizován a začal se věnovat dobovým politickým projevům. Nicméně

oblíbené rubriky určené ženám byly zachovány a periodikum se stále těšilo velké oblibě.

Po revoluci v roce 1989 již *Vlasta* nebyla jediným týdeníkem v České republice určeným pro ženy. Na trhu se objevovala řada konkurenčních časopisů. I tak zůstala nadále *Vlasta* mezi nejčtenějšími týdeníky na českém trhu (Wikipedia : *Vlasta* časopis).

Časopis měl představovat masové periodikum, které by vyhovovalo všem věkovým skupinám žen různých povolání a také byl určen široké veřejnosti. *Vlasta* se zpočátku profilovala jako ženský emancipační časopis. Tyto emancipační tendence byly však brzy zatlačeny v průběhu 50. let, neboť v té době se *Vlasta* stává loajálním režimním časopisem až do roku 1989. *Vlasta* nyní musela „dohlížet“ na správné a vhodné zapojení žen do budování socialismu a jejich „správné“ chápání sebe sama jako matek, soudružek a budovatelek režimu.

V 60. letech časopisu nabyl časopis většího rozsahu. Tuto změnu směrem k rozsáhlejšímu obsahu týdeníku lze připisovat událostem v roce 1968, kdy v dubnu téhož roku spustil Dubček Akční program KSČ, který měl mimo jiné zajistit svobodu tisku. Jak je možné identifikovat ve struktuře časopisu, *Vlasta* začala obsahovat některé západní prvky jako například volení Miss *Vlasty*. V 70. letech se v časopisu začala objevovat také problematika otcovské role.

Jak zdůrazňuje Kolářská, časopis do značné míry plnil roli veřejného prostoru, kde si lidé mohou vyměnit informace nebo sdílet rady a problémy. Spontánní prostor tohoto druhu v komunistickém režimu velmi chyběl. Jeho jakýkoliv náznak však lidé vítali. Socialistické Československo byl ovšem totalitní stát, v němž oficiálně existovaly a byly přístupné pouze časopisy přijatelné pro režim. Musely prezentovat názory podporující komunistickou ideologii a komunistický pohled na svět.

Studium *Vlasty* je tedy velmi cenné z toho důvodu, že nám nabízí „jediný možný“, partajně uznávaný pohled na problematiku rodiny, potažmo dětí v 80. letech. Na rozdíl od současných časopisů, které prezentují širokou škálu různých názorů a interpretací, je *Vlasta* 80. let periodikem, který nabízí pouze jediný pohled prosazovaný tehdejší režimem (Kolářská 2009 :27-32).

8. Metodologie výzkumu

V této kapitole představím kvantitativní obsahovou analýzu, jejíž prostřednictvím budu zkoumat časopis *Vlasta*. Na základě položených výzkumných otázek stanovím proměnné, na něž se během výzkumu zaměřím. Na závěr se budu zabývat výzkumným vzorkem a definuji „dítě“ tak, jak by mělo být v mém výzkumu chápáno.

8. 1. Typ výzkumu

Výzkum bude proveden formou kvantitativního výzkumu, neboť cílem mé práce je co nejpřesněji a objektivně zhodnotit z časopisu *Vlasta* z let 1985 a 1995, jak se proměnilo zkoumané téma dítěte v návaznosti na určené základní výzkumné otázky. Pro tento projekt zaměřený na analýzu mediovaných obsahů je vhodný právě kvantitativní výzkum, protože se jedná, jak píše Scherer, o vysoce strukturovaný, tedy také ověřitelný a selektivní proces, kdy je obsah zkoumán s ohledem na několik vybraných znaků (Scherer 2004 : 29). Strategie kvantitativního výzkumu využívá deduktivní logiku, kdy výzkum vychází z obecně formulovaného problému, z něhož vychází hypotézy, které budou testovány (Disman 2002 : 76).

Výhodou kvantitativního výzkumu je také možnost zpracovat větší množství mediovaných obsahů a jejich hodnocení má širší záběr. Na rozdíl od kvalitativního výzkumu lze takto získat objektivněji vypovídající výsledky, které budou o charakteru změny pohledu na dítě vypovídat jasněji, než kdybychom se pokoušeli o důkladný rozbor obsahu jen několika málo textů. Výsledky analýzy musí záviset na metodách a analyzovaném materiálu, nikoliv na osobě, která výzkum provádí (Scherer 2004 : 34).

8. 2. Kvantitativní obsahová analýza

Za nejvhodnější výzkumnou metodou sběru dat při zkoumání mediovaných obsahů považují kvantitativní obsahovou analýzu. Jak píše Dvořáková, obsahovou analýzu je možné aplikovat na téměř jakýkoliv soubor textových dat a lze ji uplatnit také tam, kde již není možné využít investigativnější metody zkoumání (Dvořáková 2010 : 95-99). Disman definuje obsahovou analýzu jako kvantitativní, objektivní analýzu sdělení jakéhokoliv druhu. Obsahová analýza se zabývá obsahem sdělení, ale také jeho formou, autorem či adresátem sdělení (Disman 2002 : 168). Tato metoda je jednou z neproduktivnějších mezi ostatními technikami sběru informací (Disman 2002 : 174).

Obsahová analýza je tradiční metodou zkoumání obsahu, která kvantifikuje vybrané jevy vyskytující se v obsahu a řadí je do zvolených kategorií (Scherer 2004 : 76). Jelikož v mé práci je podstatná komparace týdeníků *Vlasta* z roku 1985 a 1995, je kvantitativní obsahová analýza ideální metodou výzkumu. Na základě postupu v obsahové analýze lze vyhodnotit, jak se měnil obraz dítěte v průběhu času. Jak píše Dvořáková, obsahová analýza slouží ke kvantifikaci přítomnosti určitého znaku a je vhodná ke komparaci jevů, například výskytu téhož znaku v rámci více datových souborů. V rámci obsahové analýzy se zkoumají texty s důrazem na několik vybraných znaků. Výskyt těchto znaků je pak zachycován. Nejčastěji jsou zaznamenávanými znaky slova a fráze a zkoumá se jejich existence a frekvence výskytu (Dvořáková 2010 : 95-99).

8. 3. Stanovení proměnných

Na základě výzkumných otázek může začít proces kódování. Nejprve je podstatné zjistit, jak lze relevantní mediované obsahy identifikovat a jak se dá vybraný materiál rozdělit co nejlépe do segmentů a

jaké indikátory si výzkumník určí. Teoretické úvahy je potřeba převést do výzkumných metod, jež lze využít na zkoumané mediované obsahy. Mediované obsahy analyzujeme a zaznamenáváme pomocí kódovacích jednotek, které popisujeme prostřednictvím pevně stanovených kategorií, tzv. proměnných. Proměnné popisují vlastnosti mediovaného obsahu, které jsou relevantní pro naše téma a mohou získávat různé hodnoty.

Je potřeba si stanovit, jaké znaky budeme na materiálu v rámci kódovacích jednotek podchycovat (Scherer 2004 : 38-44). Ve své práci jsem zvolila jako kódovací jednotku článek týkající se dítěte, jak je podrobněji popsáno v sekci „výzkumný vzorek“. Ke kódovacím jednotkám přiřazuji předem stanovené proměnné, které dělím na identifikační a analytické proměnné.

8. 4. Identifikační proměnné

Identifikační proměnné označují jednotlivé články a vydání, v nichž se vyskytly články s tematikou dítěte. Identifikační proměnné slouží k identifikaci vybraných článků. Mezi identifikační proměnné jsem zařadila rok vydání, číslo vydání, název rubriky a článku, druh článku a číslo strany, kde se článek v časopisu nachází. K identifikačním proměnným také zařazuji velikost článku podle vlastní stupnice, kdy články rozdělují na velké (jedna a více stran), střední (půl až tři čtvrtě stránky) a malé (méně než půl stránky). Stránkou rozumím v případě roku 1985 formát A3 a v roce 1995 formát A4.

8. 5. Analytické proměnné

Analytické proměnné v mém výzkumu vycházejí z výše určených výzkumných otázek. Jak píše Scherer, analytické proměnné slouží k zodpovězení zadaného tématu, v tématu jsou však zčásti formulovány jen abstraktně. Je proto potřeba je převést na viditelnější znaky. Tento proces se

nazývá operacionalizace, tzn. tvorba indikátorů. Aby byl výzkum validní, musíme dbát na to, aby měřený znak představoval skutečnou konkretizaci abstraktně pojmenovaného znaku v tématu (Scherer 2004 : 44).

Ke každé výzkumné otázce z kapitoly 6.1. se vztahuje daná analytická proměnná, která může nabývat různých hodnot.

1. Proměnná „dítě jako vklad do společnosti“ nabývá hodnot „důrazu na výchovu k práci/ budoucímu zaměstnání“, „důrazu na vzdělání“.
2. Proměnná „postavení dítěte v rodině“ nabývá hodnot „dítě jako zdroj emotivního uspokojení“, „neproblematické“ a „jiné“.
3. Proměnná „životní aspirace“ nabývá hodnot „dítě jako jediná aspirace“, „dítě jako jedna z možných aspirací“, „dítě jako překážka v seberealizaci“.
4. Proměnná „způsob výchovy dítěte“ nabývá hodnot „autoritativní“, „liberální“, „vyvážený“.

V rámci první proměnné „dítě jako vklad do společnosti“ budu zkoumat, v jakém směru časopis klade důraz na institucionální výchovu k budoucímu zaměstnání (například školní výchova, zahrnuji sem i články o výběru budoucího povolání) a práci jako takové (například z výchovného hlediska důraz na práce v domácnosti apod.) a také jak často se časopis zmiňuje o důležitosti vzdělání (vzdělávání a výchova v jeslích, školkách a školách). Jak vyplývá z první výzkumné otázky, předpokladem je, že v roce 1985 se budou články pojímající dítě jako vklad do společnosti vyskytovat hojněji v důsledku silného ideologického vlivu na charakter *Vlasty*.

Proměnná „postavení dítěte v rodině“ by měla ukázat, jak časopis *Vlasta* prezentuje pohled na roli dítěte v rámci rodiny (většinou je postavení dítěte problematizováno v dopisech). Proměnná řeší, zda je dítě popisováno jako středobod rodiny (zdroj emotivního uspokojení především pro rodiče, potažmo celou rodinu), kdy je samo prvkem, který zajišťuje integritu rodiny a stává se naplněním soukromého života rodičů (viz Nosál str. 12 nebo Rabušic str, 9-10). V člancích může být dítě důležitou psychickou hodnotou pro rodiče, nebo jeho postavení nemusí být problematizováno a v článku je považováno za běžnou, neproblematizovanou součást rodinného společenství, avšak bez důrazu na citový aspekt (například v článku jsou uvedeny činnosti, jimž se dítě věnuje - jak dítě chodí do školy, jak si rádo hraje či jak se chová apod.- tyto informace však nejsou reflektovány s jakýmkoliv citovým zabarvením ze strany rodičů či doplňovány jasně kladně vymezeným vztahem k dítěti). V roce 1995 by mělo být dítě zdůrazňováno jako středobod rodiny ve větší míře, než tomu je roku 1985.

Proměnná „životní aspirace“ by měla dokázat, jak se změnil postoj časopisu k dítěti, potažmo postoj mladých čtenářek. Předpokladem je, že dítě by nemělo platit za jediný životní cíl, ale pouze jako za jednu z možností životní seberealizace v roce 1995. Naopak může nabývat proměnná také hodnoty, kdy je dítě pokládáno za překážku v individuální seberealizaci člověka (například překážka v kariéře mladé ženy). Hodnota „dítě jako jedna z možných aspirací“ představuje dítě nikoliv jako jedinou aspiraci mladého páru (čtenářky/čtenáře), je však řazeno mezi důležité životní cíle. Hodnota „dítě jako jediná aspirace“ je obsažena v takovém článku, kde je dítě (a plození dětí) prezentováno jako hlavní životní ambice a představuje pro rodiče, ať už potencionální nebo aktuální, hlavní životní smysl.

Poslední proměnná „způsob výchovy dítěte“ se zaměřuje na posun ve výchovném přístupu k dítěti. „Autoritativní“ výchova se vyznačuje

pevným rozhodováním rodiče nad tím, jaké povinnosti musí dítě plnit. Důraz je kladen na poslušnost a dodržování příkazů rodiče, který nenechává dítěti příliš volné pole působnosti a prostor pro diskuzi. „Liberální“ výchova představuje opozitní způsob výchovy, kdy je dítěti ponechána velká míra volnosti a nejsou mu kladeny takřka žádné povinnosti ani příkazy (například v článku si matka může stěžovat na rozmazlenost svého dítěte, způsobenou nedostatkem autority, kdy nad ním neměla tzv. „pevnou ruku“). Důležité je v rámci této výchovy, aby bylo dítě šťastné a aby se mohla jeho individualita plně prosazovat. Dítě zůstává bez kontroly, pravidla a normy chování nebývají pevně stanoveny. Tento typ výchovy se zřejmě bude hojněji vyskytovat v roce 1995 (viz 6.kapitola). „Vyvážená“ výchova je kompromisem mezi liberální a autoritativní výchovou. Jsou zde patrné prvky jak autoritativního, tak i liberálního výchovného přístupu, kdy je dítě od rodiče pozitivně motivováno. Benevolence je však více omezena než u liberálního způsobu výchovy. Vyváženou výchovu lze také označit za „racionální“.

8. 6. Výzkumný vzorek

Jako základní vzorek jsem si vybrala 2 ročníky časopisu *Vlasta* – 1985 a 1995, z nichž se budu zabývat jednotlivými relevantními články, které souvisejí s mými výzkumnými otázkami. Pro analýzu pojetí dítěte jsem si vybrala právě časopis *Vlasta*, protože je primárně určený ženám a má v Československu dlouhou tradici. Obsáhle se také věnuje dětem, které jsou s ženským světem neodmyslitelně spjaté. Pro mou práci bude stěžejní porovnat jednotnou prezentaci témat týkajících se dítěte z roku 1985 spolu s porevolučním pohledem časopisu *Vlasta* z roku 1995 na tematiku dítěte, u které lze již vznést předpoklad, že škála probíraných témat bude širší a také jejich význam se promění.

Jak již bylo zmíněno, rozhodla jsem se srovnat časopis *Vlasta* ze

dvou let a to z roku 1985 a 1995, neboť se jedná o období s dostatečným odstupem od roku 1989, který s sebou přinesl politický převrat a je důležitým historickým mezníkem. Období před a po revoluci jsem si vybrala cíleně, neboť transformace v roce 1989 byla také mimo jiné jednou z nejvýznamnějších společensko-politických změn v naší zemi z novodobé historie.

Dohromady v roce 1985 a 1995 vyšlo 105 výtisků týdeníku *Vlasta*. Důležitý je však samotný výběr článků, který je v tomto případě účelový. Jak zdůrazňuje Disman, pro obsahovou analýzu je podstatná definice kvantitativních jednotek, v nichž bude měřen rozsah sdělení spadající do určité kategorie (Disman 2002 : 169).

Jako kódovací jednotku² volím v obsahové analýze příspěvek (článek). Výstižně jej definuje Scherer jako graficky ucelenou žurnalistickou jednotku s nadpisem (Scherer 2004 : 41). Do následné analýzy však nebudu zahrnovat obrazový materiál, titulní strany ani reklamní texty.

Článek může mít rozsah jeden až dvě strany nebo se také může jednat o menší formát, kdy článek zabere půl stránky či méně než půl stránky (stránkou rozumím formát A4 v případě časopisů z roku 1995 a formát A3 u časopisů z roku 1985). V případě dopisů čtenářek považuji za jeden příspěvek vždy konkrétní dopis, který je v dané rubrice obsažen (v roce 1985 rubrika „Dialog“ nebo „Život píše romány“ a v roce 1995 rubriky „Váš příběh“ a „Píšete Vlastě“) Do analýzy nezapočítávám články týkající se módy pro děti, rozhovorů se známými osobnostmi, články určené přímo pro děti („Vlasta dětem“ apod.) a mini rubriku „Ono řeklo“ (1995), neboť nemají výpovědní hodnotu žádoucí pro můj výzkum.

² Kódovací jednotka je jednotkou mediovaného obsahu, k níž se váže měření obsahu a členění se podle různých kategorií (proměnných) (Scherer 2004 : 38).

Do obsahové analýzy zahrnuji články, které jsou výhradně zaměřeny na problematiku dítěte. Do problematiky dítěte v časopisu *Vlasta* zařazuji všechny příspěvky redakce, odborníků a rodičů kromě výše zmíněných rubrik. Články vybírám na základě klíčového slova „dítě“ ve všech tvarech a synonymních výrazech (syn, dcera, holčička, chlapec, vnuk, vnučka apod.) a na základě toho, zda článek odpovídá problematice dítěte vztahující se k mému výzkumu v rámci stanovených proměnných a v rámci stanovené definice dítěte uvedené níže. Klíčová slova jsou obsažena buď v samotném nadpisu nebo v textu vybraných článků. Dítěti, v rámci vybraných proměnných, musí být věnovány minimálně dva odstavce textu nebo musí z článku daná proměnná významově vyplynout (zejména v případě kratších článků), aby mohl být daný článek zahrnut do analýzy.

8. 7. Definice dítěte

Pro empirickou část práce jsem se rozhodla věkově vymezit dítě a období dětství podle Eriksona, který vývoj osobnosti rozdělil do osmi psychosociálních stádií. Do definice dítěte tedy zahrnuji jeho první čtyři stádia a to kojence, batole, předškolní věk a školní věk až do 12 let věku. K definici dítěte již nezahrnuji období adolescence (Kassin 2007 : 355-356). Všechny články zabývající se adolescenty jsem do analýzy nezahrnovala.

9. Výsledky analýzy

Do analýzy jsem zahrнула dohromady 89 článků z celkového počtu 105 čísel časopisu *Vlasta*, které vyšly v obou zkoumaných letech (seznam analyzovaných článků viz příloha č. 1 a č. 2). Z roku 1985 jsem zahrнула do analýzy 36 článků a z roku 1995 jsem pracovala s 53 články. Jak jsem se již zmínila výše, mezi identifikační proměnné jsem zařadila velikost článků, které jsem rozdělila na malé, střední a velké. Formát týdeníku v roce 1985 se lišil od týdeníku v roce 1995, poměřovala jsem velikost článku vždy podle standardního formátu, který byl využíván v daném roce.

Tabulka č. 1 – Počet analyzovaných článků z roku 1985 a 1995, početní a procentuální zastoupení malých, středních a velkých článků

Velikost článku	Rok 1985		Rok 1995	
	Počet článků	Počet článků v %	Počet článků	Počet článků v %
Malý	19	52,78	34	64,15
Střední	0	0	15	28,30
Velký	17	47,22	4	7,55
Celkem	36	100	53	100

Z tabulky č. 1 vyplývá, že v roce 1995 se ve *Vlastě* vyskytovalo výrazně více malých článků věnovaných dětské tematice, bylo jich 34 na rozdíl od roku 1985, kdy se setkáváme jenom s 19. Periodikum z roku 1985 však obsahuje větší množství velkých článků (17). Naopak zde nenajdeme žádný příspěvek střední velikosti jako je tomu v roce 1995 (15). Ze souhrnných výsledků z tabulky č. 1 o výskytu článků v obou letech lze vyvodit, že v roce 1995 je věnováno dětem větší množství příspěvků, zato v menším rozsahu, než tomu bylo v roce 1985. V tomto ročníku se *Vlasta* věnuje tématu dítěte obsáhleji a klade v článcích větší důraz na odbornost rad a poznatků věnovaných rodičům. Týdeník z roku 1995 prezentuje dětskou tematiku odlehčeným způsobem a využívá jednodušší jazyk s menší

informační nasycenosti pro čtenáře.

Příspěvky v periodiku jsem také rozdělila na jednotlivé druhy článků (identifikační proměnná) a to na tematický článek³, dopis, radu Vlasty⁴, redakční povídku a reportáž.

Tabulka č. 2 – Početní a procentuální zastoupení jednotlivých druhů analyzovaných článků v roce 1985 a 1995

Druh článku	Rok 1985		Rok 1995	
	Počet článků	Počet článků v %	Počet článků	Počet článků v %
Tematický	20	55,56	8	15,09
Dopis	16	44,44	20	37,74
Rada Vlasty	0	0	12	22,64
Povídka	0	0	9	16,98
Reportáž	0	0	4	7,55
Celkem	36	100	53	100

Tabulka č. 2 nás informuje o četnosti různých druhů článků. Na první pohled je patrné, že v roce 1995 najdeme větší různorodost článků o dětech. Z analyzovaných článků z roku 1995 bylo 8 tematických, 20 dopisů, 12 rad Vlasty, 9 povídek a 4 reportáže. V roce 1985 se setkáme pouze s 20 tematickými články a 16 dopisy. Rubrika „Odpovídáme“ se ve *Vlastě* (druh článku rada Vlasty) ještě nevyskytovala, pouze nárazově *Vlasta* roku 1985 pomáhala s otázkami, které se však tematiky dítěte nedotýkaly. Pravidelná rubrika typu „Odpovídáme“ z roku 1995, která by aktivně zodpovídala na čtenářské dotazy a problémy, ve *Vlastě* zatím neexistovala. Redakční povídky a reportáže z roku 1985, které by patřily do mého výzkumu, se v časopise nevyskytovaly.

³ Tematický článek vždy prezentuje určité téma, problematiku týkající se dítěte. Jedná se obvykle o zajímavý článek plný rad a doporučení, jak vychovávat či pomáhat dítěti apod.

⁴ Rada Vlasty představuje malý příspěvek, v roce 1995 obvykle nazvaný „Odpovídáme“, kdy *Vlasta* podává odpovědi na dotazy a problémy čtenáře/čtenářky.

9. 1. Dítě jako vklad do společnosti

První výzkumná otázka, kterou jsem si kladla, se zabývala tím, zda *Vlasta* publikovala v socialismu o dětech ve větší míře v kontextu vzdělávacích institucí a výchově k práci a budoucímu povolání. Abych zjistila četnost článků s touto tematikou, vytvořila jsem proměnnou „dítě jako vklad do společnosti“ s hodnotami „důrazu na vzdělání dítěte“ a „důrazu na výchovu k práci/budoucímu zaměstnání“. Výsledky hovoří jasně ve prospěch roku 1985, kdy se z 36 analyzovaných článků vyskytla proměnná celkem devatenáctkrát. V roce 1995 se setkáme s proměnnou pouze v případě jednoho článku.

Tabulka č. 3 – Proměnná dítě jako vklad do společnosti v r. 1985 a 1995

Dítě jako vklad do společnosti	Rok 1985		Rok 1995	
	Počet článků	Počet článků v %	Počet článků	Počet článků v %
Důraz na vzdělání dítěte	12	63,16	1	100
Důraz na výchovu k práci	7	36,84	0	0
Celkem	19	100	1	100

Předpoklad, že *Vlasta* publikovala články s důrazem na institucionální výchovu a práci v roce 1985, se potvrdil, jak napovídá tabulka č. 3. *Vlasta* byla socialistickým časopisem a jeho prostřednictvím se prosazovala komunistická ideologie spolu s výchovnými ideály, které prezentovaly články o výchově k práci a institucionálním vzdělávání. Jak napsal Kovařík a Šmolka, bylo potřeba vytvářet již od mateřské školy „socialistického člověka“, který překoná buržoazní přežitky minulé doby (viz str. 34).

Vztah k práci je prezentován v periodiku v rámci vzdělávání těch

nejmenších, kteří by měli sledovat práci druhých a vzít si z nich příklad. Na ukázkou uvádím úryvek z článku Rok v mateřské škole z Vlasty 1985, č. 25, str. 11, rubrika Čtení pro rodiče: „...*Nejmenší kluci a holčičky pozorují práci dospělých nejdříve ve svém nejbližším okolí, například činnost kuchařky, školníka, lékaře, později i v okolí vzdálenějším... Starší děti také pozorují dospělé při práci a učitelka je vede k chápání významu a výsledků lidské činnosti tak, aby si děti k práci vytvářely kladný vztah. Vzbuzuje u svých svěřenců zájem o práci matky i otce jak doma tak na pracovišti a upevňuje správné vztahy k výsledkům jejich práce.*“

Vztah k práci a důležitost výběru budoucího povolání je také znázorněn v následujícím článku, z něhož uvádím úryvek: Rozhodnutí – kus chleba i srdce z Vlasty 1985, č. 21, str. 11, rubrika Čtení pro rodiče: „...*Akt volby povolání je jedním z prvních občanských aktů dítěte, je nesmírně důležitý pro jeho budoucí život a přitom je časově posunut do období největších změn v dětské psychice... Příprava k volbě povolání v rodině by měla mít praktickou a teoretickou stránku. V té praktické bychom měli dítě zaměstnávat různými pracemi, aby se u něho rozvíjel pocit odpovědnosti, schopnost rozdělit si čas a pracovat účelně a metodicky. Teoretická část by měla spočívat ve vytrvalém a co možno objektivním pozorování dítěte právě z hlediska jeho zájmů, ale i zručnosti a chuti vykonávat některé práce i činnosti, kterým dítě dává živelně přednost.*“

Články podobného typu v roce 1995 nenalezneme. *Vlasta* se po revoluci soustředí ve větší míře na vztah dítěte a rodičů, neboť již není pod komunistickým dozorem. Témata týkající se volby povolání a výchovy k práci vymizely úplně. Ani články kladoucí důraz na akt vzdělávání ve škole, školce a jeslích se v roce 1995 takřka nevyskytují. V roce 1985 však *Vlasta* publikuje například osmidílnou sérii článků s názvem Rok v mateřské škole, která obsahuje praktické rady i poučky o tom, jak vychovávat a vzdělávat své dítě pod dozorem učitelek z mateřské školy.

9. 2. Postavení dítěte v rodině

Druhá výzkumná otázka se zabývala tím, jak je v rámci rodiny nahlíženo na postavení dítěte. Předpokladem je, že v roce 1995 by mělo dítě být považováno za „emotivní uspokojení“, je na něj pohlíženo jako na důležitý rodinný element ve větší míře než v roce 1985. Postavení dítěte v rodině tedy může být v článku prezentováno jako „emotivní uspokojení“, „neproblematizováno“ anebo jako „jiné“.

Tabulka č. 4 – Proměnná postavení dítěte v rodině v roce 1985 a 1995

Postavení dítěte v rodině	Rok 1985		Rok 1995	
	Počet článků	Počet článků v %	Počet článků	Počet článků v %
Dítě jako zdroj emot. uspokojení	8	34,78	15	48,39
Neproblematizováno	11	47,83	13	41,94
Jiné	4	17,39	3	9,67
Celkem	23	100	31	100

Z tabulky č. 4 lze usoudit, že procentuelně se v roce 1995 vyskytují články zdůrazňující dítě jako emotivní uspokojení pro rodiče ve větší míře (48,39 %) než je tomu v roce 1985 (34,78 %). Postavení dítěte v rodině není problematizováno ve 13 příspěvcích z roku 1995, což představuje v poměru k celkovému počtu článků s proměnnou „postavení dítěte v rodině“ 41,94 %. Oproti tomu v roce 1985 není postavení problematizováno v 47,83 % z celkového počtu s danou proměnnou.

Potvrdil se předpoklad, že *Vlasta* po revoluci publikovala články, kde byl intenzivněji kladen důraz na citový aspekt vůči dítěti ze strany rodičů. V roce 1985 není postavení dítěte příliš problematizováno, neboť články se soustředily na odlišnou tematiku, například na výchovu jak institucionální, tak rodinnou bez zjevného důrazu na citovost vzhledem

k dítěti. V některých případech se však v roce 1985 setkáme s důrazem na citový vztah s dítětem.

Většinou se hodnota proměnné „dítě jako zdroj emotivního uspokojení“ objevuje v dopisech čtenářek, jako například v dopisu od E.K. z Prahy z Vlasty 1995, č. 40, str. 44, rubrika Píšete Vlastě (Pisatelka zde reaguje na čtenářku, která uvedla, že děti nemá, je šťastná a nikdy by o ně neusilovala.): „...*Nepoznala něhu dětských ručiček, které tak krásně pohladí, ani lásku vyjádřenou dětskýma očima. Připravila se o kouzlo uspávání děťátka, jeho první krůčky, slůvka, zkrátka všechno, co s sebou přináší mateřství a o hodně později i babičkovství, které je snad ještě krásnější. Já bych nevyměnila za všechny cesty kolem světa štěstí radovat se z našich nejmenších, ať to byly moje děti nebo dnes už to jsou vnoučátka.*“

Také v roce 1985 se setkáme hlavně s příspěvkem ve formě dopisů, kde je explicitně vyjádřen citový vztah k dítěti jako ke středobodu rodiny. Například v dopisu od Bohdana K. čtenář vysvětluje, proč se s manželkou nerozvedou, ačkoliv mají vážné partnerské problémy: Menší ze dvou zel, Vlasta 1985, č. 34, str. 18, rubrika Dialog: „*Domnívám se, že základem dobrých rodinných vztahů jsou nejen vzájemná úcta a ohleduplnost partnerů-rodiců, ale zejména vřelý vztah k dětem, které jsou vedle práce hlavní náplní a smyslem našeho života. Osobně prožívám už několik let potíže ve vlastní rodině... Nakonec jsme stanuli před rozvodovým soudem. Naštěstí nás nerozvedli. Nikdy jsem s rozvodem nesouhlasil – kvůli dětem!... Obě dcerky mají k nám, rodičům, stejný vztah, a protože sluníčko na našem manželském nebi není vždycky jen za mraky, zdá se mi současný stav přece jen pro spokojenost dětí vhodnější.*“

9. 3. Životní aspirace

V rámci třetí výzkumné otázky jsem se soustředila na to, zda začalo být dítě vnímáno jako omezení vlastní svobody, překážka v seberealizaci člověka v roce 1995. Jak napsal Rabušic (viz str. 15), hodnotové preference se transformují a nelze je neustále spojovat výlučně s dětmi, jako kdyby představovaly jediné naplnění života. V 90. letech spatřujeme silné konkurenční prostředí pro plození dětí. Lidé preferují jiné životní cíle a mohou mít jiné ambice. Na základě tohoto předpokladu by však články v roce 1985 neměly obsahovat hodnoty „dítě jako překážka v seberealizaci“ nebo „dítě jako jedna z možných aspirací“ tolik jako hodnoty „dítě jako jediná aspirace“.

Tabulka č. 5 – Životní aspirace v roce 1985 a 1995

Životní aspirace	Rok 1985		Rok 1995	
	Počet článků	Počet článků v %	Počet článků	Počet článků v %
Dítě jako jediná aspirace	1	33,33	11	61,11
Dítě jako jedna z možných aspirací	1	33,33	4	22,22
Dítě jako překážka v seberealizaci	1	33,33	3	16,67
Celkem	3	100	18	100

Původní předpoklad, že bude v roce 1995 v příspěvcích zdůrazňováno dítě jako možná překážka, se nevyplnil. Jak ukazuje tabulka č. 5, časopis z roku 1995 ve většině případů (61,11 %) prezentoval dítě jako jedinou aspiraci rodičů, přičemž hodnoty dítě jako jedna z možných aspirací (22,22 %) a hlavně dítě jako překážka v seberealizaci (16,67 %) se vyskytovaly jen zřídka. V roce 1985 nalezneme ve *Vlastě* pouze 3 články, které by jakkoliv hovořily o životních aspiracích čtenářů/čtenářek.

Výsledky z roku 1995 lze interpretovat jako přirozenou tendenci týdeníku *Vlasta* idealizovat a prezentovat dítě jako jedinou životní aspiraci, neboť časopis je zaměřen na dítě především jako na integrální součást ženského světa. Dítě je tak pouze ve výjimečných případech vnímáno jako překážka nebo jen jako jedna z možných životních aspirací. Lze se také domnívat, že dítě nadále zůstává velmi důležitou životní aspirací párů bez ohledu na pozvolnou změnu hodnotových preferencí, jak vyplývá z teoretické části. Ročník 1985 se naproti tomu zabýval jinými tématy, životní aspirace mladých lidí nebyly pro *Vlastu* žádoucím tématem zvláště v období socialismu.

Hodnota „dítě jako jediná aspirace“ se objevovala zejména v dopisech čtenářek, ale také v jedné z reportáží, v níž manželé Smrčkovi vychovávají 15 dětí, s názvem *Je nás sedmnáct*, *Vlasta* 1995, č. 9, str. 12-13, rubrika *Chodníčky života*: „...*Dnes máme v pěstounské péči jedenáct dětí... „Je nás dost, už to stačí,“ říkali si Smrčkovi v době, kdy se přistěhoval Jirka. Přesto se o necelý rok později jejich rodina rozrostla o další čtyři děti...To tehdy přišla kamarádka z vedlejší vesnice. Povídá, že u nich žijí čtyři kluci, otec jim zemřel, matka je alkoholička a nestará se o ně... Jeli jsme tehdy za nimi, starostka říkala, ať si vezmeme alespoň ty dva mladší. Přišli ale všichni čtyři, jak beránci, hlavy sklopené. Nakonec náš tatka povídá: Tak co, kluci, půjdete všichni? A bylo rozhodnuto.“*

Hodnota „dítě jako jedna z možných aspirací“ představuje příspěvek, kde si je rodič vědom dítěte jako důležitého životního cíle a naplnění, avšak v příspěvku je zdůrazněno, že se nejedná o jeho jedinou životní aspiraci. Mnohdy je potřeba pro dítě jiné aspirace obětovat jako v případě následujícího dopisu od L. J. z Duchcova z *Vlasty* 1995, č. 40, str. 44, rubrika *Píšete Vlastě*: „*Je mi 32 let, jsem středoškolačka a mám pětiletou dceru. Před jejím narozením jsem měla dobrou práci v oboru, který jsem vystudovala, práci, která mne bavila a uspokojovala a nyní mi chybí, ale*

zatím se k ní vrátit nemohu. Otěhotněla jsem v pozdějším věku, ani porod nebyl zcela bez komplikací, ale na dítě jsem se velmi těšila, i když jsem s ním nakonec zůstala jako svobodná matka sama... Dcerka byla jako maličká dost nemocná a potom byl problém sehnat vhodnou práci, aby se vše dalo skloubit, proto nyní pracuji mimo svůj obor... Přesto žádné bezdětné ženě nezávidím.“

Příkladně prezentuje hodnotu „dítě jako překážka v seberealizaci“ dopis od A. B. z Prahy, který ve Vlastě vzbudil velkou vlnu ohlasů čtenářek. Nechci být utahaná máma, Vlasta 1995, č. 32, str. 45, rubrika Pišete Vlastě: „Bude mi třicet, nejsem vdaná, ale žiji s druhem čtyři roky. Jsme v pohodě, můj přítel je téměř o dvacet let starší, ale vůbec si to nepřipouští. Z bývalého manželství má tři děti, s nimiž se nestýká. Já jsem bezdětná... Když jsem poznala svého druha, nečekaně jsem otěhotněla. Lékaři jásali, já ne. Nechala jsem si to vzít. Za ty roky „neplodnosti“ jsem si našla spoustu zájmů, a proč to nepřiznat – zvykla jsem si na určitý bezstarostný život. Začali jsme podnikat, cestovat, užívat si... Moje bývalé spolužačky jsou dnes utahané mámy, téměř je nepoznávám. A rády by z toho kolotoče někdy utekly a vrátily čas, kdy byly bezdětné. Ano, závidí mi... Copak ony si mohou dovolit klidné večerní procházky, výlety kamkoliv, celý den nečinně lenošit u vody, vstávat a chodit spát, kdy se jim zachce?“

9. 4. Způsob výchovy

Poslední výzkumná otázka se zabývala tím, zda je ve *Vlastě* patrná změna v oblasti výchovy dítěte, přičemž by měla výchova směřovat po revoluci k liberálnější formě, kdy přestávají být na prvním místě povinnosti. Podle Nosála by se měla prosazovat liberálnější výchova, neboť společnost již zdůrazňuje hodnoty individualismu (viz str. 33, 34). Proměnnou „způsob výchovy“ jsem rozdělila na „autoritativní“, „liberální“ a „vyvážený“.

Tabulka č. 6 – Způsob výchovy v roce 1985 a 1995

Způsob výchovy	Rok 1985		Rok 1995	
	Počet článků	Počet článků v %	Počet článků	Počet článků v %
Autoritativní	1	14,29	2	9,52
Liberální	0	0	5	23,81
Vyvážený	6	85,71	14	66,67
Celkem	7	100	21	100

Z tabulky č. 6 lze usuzovat, že v obou zkoumaných letech se vyskytovaly články pojednávající o autoritativní výchově v malém množství. V roce 1985 tvoří autoritativní způsob výchovy jen 14,29 % z celkového počtu 7 článků, v nichž se vyskytovala proměnná „způsob výchovy“ a v roce 1995 se jednalo o pouhých 9,52 % z celkového počtu 21 článků. Co se týká liberálního způsobu výchovy, tak v roce 1985 se tato hodnota neobjevila ani jednou, zato v roce 1995 ji můžeme najít pětkrát. Procentuálně byl nejvíce zastoupen vyvážený způsob výchovy v obou letech a to v počtu 6 článků ve *Vlastě* roku 1985 (85,71 %) a 14 článků roku 1995 (66,67 %).

Autoritativní způsob výchovy byl velmi málo zastoupen, neboť většina příspěvků spíše zdůrazňovala kompromis a vyváženost ve výchově jako ideál. Jak dokazují výsledky, velkou převahu v příspěvcích měla

hodnota „vyvážený způsob výchovy“ jakožto kompromis mezi liberální a autoritativní výchovou. V příspěvcích nakonec neměl autoritativní způsob výchovy přílišnou výpovědní hodnotu, neboť *Vlasta* nabádala k takovému přístupu pouze ve specifických případech, kdy bylo dítě nezvladatelné a nezbývala jiná možnost, než autoritativně zasáhnout. Například může být autoritativní výchova prezentována jako jediná možnost k pacifikaci zlobivého dítěte, jak lze pozorovat v článku s názvem „Klukoviny?“, *Vlasta* 1985, č. 18, str. 11, rubrika Čtení pro rodiče: „...*K nápravě či alespoň potlačení tohoto vývoje je třeba zasáhnout včas. Jasně, jednoznačně, nekompromisně. Nebát se nebo nebýt pohodlný projevit své stanovisko. Pouhé vysvětlování obvykle nestačí. K němu navíc by měl být zvolen i přiměřený trest. Naše odmítavé stanovisko k podobnému chování však musí být jasně patrné i z volby trestu... Musí být jasné, že nevhodné chování prostě neprojde.*“

Na rozdíl od roku 1985, kdy ve *Vlastě* nenajdeme doporučení k liberální výchově, v roce 1995 se s ní setkáme několikrát. Může se jednat o pozvolný posun k liberálnější výchově, ačkoliv tuto hodnotu obsahuje pouze pět z analyzovaných příspěvků. Jako příklad uvádím úryvek z redakční povídky, kde je patrný benevolentní přístup k dítěti ze strany babičky. Rozkošný větroplach, *Vlasta* 1995, č. 42, str. 14, rubrika Listy rodičům: „...*Všude plno louží, do kterých Martin s nadšením dupal. Do jedné vběhl s takovou vervou, že mu voda špláchla až na tvář... V louži byla vylitá bílá olejová barva a smazala mu celou kombinézu... Utekl domů a do vědra s vodou ji celou namočil. Potopu kolem vytíral utěrkou z kuchyně. Bezmocně jsem stála nad ním a stále si říkala: „Má dobrou vůli, má...“ ... Jeho přirozenost mu káže vyvádět a projevovat se bez omezování. Výchovné řeči jsou marné, to spíš třeba ocenit jeho obdivuhodnou nespoutanost, a tak s ním žít ve shodě.*“

Závěr

Tato bakalářská práce si kladla za cíl zjistit, zda a jakým způsobem se změnil obraz dítěte v týdeníku *Vlasta* po Sametové revoluci a srovnat tak pozdně socialistický pohled na dítě s jeho novým porevolučním obrazem. K tomuto srovnání jsem využila roky 1985 a 1995, neboť se jedná o roky s dostatečným odstupem od listopadu 1989, kdy v tehdejší Československu padl komunistický režim.

Ještě než jsem přikročila k samotnému výzkumu periodika, nastínila jsem v teoretické části pozadí některých sociologických teorií, které hodnotí nejen dítě jako takové, ale také rodinu a přístup k rodičovství zvláště v kontextu tradiční a moderní společnosti. Do teoretické části jsem zahrнула také psychologickou perspektivu Hofmana a Hofmanové hovořící o přínosech rodičovství, ačkoliv práce je zaměřena spíše sociologicky. Psychologický pohled je však také důležitý pro kompletní uchopení fenoménu dítěte.

Krátce jsem se také dotkla tématu krize rodiny, která se projevuje od 60. let, zde uvádím cenný pohled Singlyho, který se pokouší najít důvod rozpadu rodin, ale také hledisko Možného, který nesouhlasí s pojmem „krize rodiny“. Rodina podle něj v krizi není a je stejně stabilní jako byla v minulosti, mění se však její formy. Takzvaná „krize rodiny“ ovlivňuje pozdější postoj k dítěti, který se může odrážet na stránkách *Vlasty*, proto považuji i tuto kapitolu za podstatný aspekt teoretické části práce.

Pro pochopení dobového kontextu, jak společenského, tak i historického, bylo potřebné zmínit se také o situaci v Československu v 80. a 90. letech. Dobový kontext doplňuje další kapitola teoretické části, kde popisují dítě a rodinu v socialismu a 90. letech, tak jak ji chápou a interpretují čeští sociologové, zejména Nosál nebo Možný, který se ve svém

díle Proč tak snadno obsáhle zabýval rodinou v transformaci a byl tak cenným zdrojem pro doplnění společenských a rodinných souvislostí počátku 90. let. V poslední části teoretické části navrhuji čtyři výzkumné otázky, které pak rozpracovávám v empirické části výzkumu a hledám na ně odpověď.

V první kapitole empirické části práce popisuji *Vlastu* z hlediska jejího významu pro českou veřejnost, ale také z hlediska její historie s důrazem na ideologický vliv komunistického režimu od padesátých let až do Sametové revoluce. Na tento popis navazuje hlavní část, kde popisují metodologii a výsledky výzkumu.

Jako nejvhodnější metodu výzkumu *Vlasty* jsem zvolila kvantitativní obsahovou analýzu, díky které jsem mohla sledovat několik hlavních charakteristik obrazu dítěte a především to, jakým způsobem se mění v čase. Ve svém výzkumu jsem se zabývala tím, na co se časopis zaměřoval v rámci dětské tematiky a jakým způsobem zobrazoval postoj k dítěti také ze strany čtenářek a čtenářů. V jednotlivých příspěvcích *Vlasty* jsem sledovala četnost pojetí dítěte jako vkladu do společnosti, postavení dítěte v rodině, životní aspirace čtenářek a způsob výchovy tak, jak byl zobrazován ve *Vlastě*.

Markantní rozdílnost *Vlasty* z roku 1985 a 1995 byla patrná z mnoha hledisek. *Vlasta* prošla po rozpadu komunistického režimu transformací. Stala se součástí konkurenčního prostředí, které se od počátku 90. let vytvářelo také v oblasti médií a musela na něj reagovat. Novou motivací časopisu se stala potřeba čelit konkurenčnímu prostředí. V roce 1995 časopis prezentoval čtenářkám výrazně širší spektrum článků i větší množství názorů a pohledů na dítě. Na rozdíl od roku 1985, kdy *Vlasta* publikovala pouze dopisy a obsáhlé tematické články zaměřené na dítě, se setkáme v roce 1995 například s reportážemi, povídkami i poradnou, kde se rodiče mohou dozvědět, jak své dítě vychovávat. Navíc rozsah článků se

velmi zúžil. *Vlasta* z roku 1985 však byla jediným komunisticky uznávaným periodikem určeným pro ženy do roku 1989 a měla tak výsadní postavení ve svém oboru. Představovala prostředek šíření komunistické ideologie a zpočátku každého čísla se zabývala politickými tématy. Ideologie prostupovala také zdánlivě „nevinné“ články o dětech.

Ideologický podtext v roce 1985 lze spatřovat v často zvolené tématice, která se týkala institucionálního vzdělávání ve škole a výchově k pracovní morálce, která byla důležitá pro fungování komunistického režimu. Dítě bylo pojímáno spíše jako vklad do společnosti, než jako integrální součást rodiny bez důrazu na citový aspekt.

Ve srovnání s rokem 1995 se s tématy o důležitosti práce a vzdělávání ve škole prakticky nesetkáme, neboť pojetí dítěte jako vkladu do společnosti se vytrácí. *Vlasta* začíná zdůrazňovat vztahy uvnitř rodiny, dítě je pojímáno více jako zdroj radosti a citového uspokojení pro rodiče. Je kladen důraz na individuální stránku dítěte, která byla z hlediska časopisu v roce 1985 poněkud potlačena.

Předpoklad, že se dostává do popředí dětská individualita, potvrzuje i fakt, že liberální způsob výchovy ve *Vlastě* z roku 1995 je obsažen v téměř 24 % článcích z celkového počtu, kde se objevil buď vyvážený, autoritativní nebo liberální způsob výchovy v témže roce. Jedná se o pozvolný posun k benevolentnějšímu přístupu k dětem a k toleranci i podpoře jejich individuality. V roce 1985 nenajdeme žádný článek, kde by *Vlasta* byť krátce nabádala k liberálnímu způsobu výchovy.

Z výzkumu také vyplynulo, že dítě zůstává stále hlavní životní aspirací a smyslem života čtenářek v roce 1995, čímž bylo vyvráceno, že po roce 1989 dochází k přeměně hodnotových preferencí. Mediální obraz dítěte ve *Vlastě* nepotvrzuje tezi, že by dítě mohlo být výraznou překážkou v seberealizaci člověka. Je ovšem možné se domnívat, že se nám *Vlasta*

snažila ukázat ideální obraz rodičovství, který však mohl být v rozporu s realitou, neboť, jak víme, v roce 1993 se významně v České republice snížila porodnost. Páry odkládají rodičovství na později, což však *Vlasta* zatím nereflektuje. Lze hovořit o významném rozdílu mezi realitou a reprezentací mediálního obrazu dítěte uvnitř *Vlasty*. Média vždy konstruují a idealizují obraz určité skutečnosti, v našem případě pohled na dítě.

Ve své bakalářské práci jsem také usilovala o to, aby byla možnou inspirací a podnětem pro rozšíření a prozkoumání dalších témat, která se týkají obrazu dítěte ve *Vlastě* v dalších letech. Pro kompletní pohled na dítě doporučuji rozšířit kvantitativní obsahovou analýzu článků ze dvou na deset let, od roku 1995 do roku 2005. Kompletním zmapováním jedné dekády ve *Vlastě* lze získat cenné poznatky o posunu obrazu dítěte jakožto součásti rodiny, která prochází dalekosáhlou transformací. Tu lze pozorovat ve světě v zavedených demokraciích od 60. let 20. století, jak ukázala kapitola věnovaná tomuto fenoménu. Na toto téma by tedy mohl navazovat rozsáhlejší výzkum.

Moje práce byla spíše komparačního charakteru a srovnávala pouze dva roky v rámci dějin, které měly prokázat důsledky radikální mocenské změny, přechod z nedemokratických k demokratickým formám vládnutí. Přínosné by však bylo také sledovat průběžnou, postupnou transformaci orientace *Vlasty* na jiná témata týkající se dětí v rámci raně demokratické společnosti, proto doporučuji periodikum analyzovat v rozsáhlejší podobě v navrhovaných deseti letech.

Použitá literatura:

- BOURDIEU, Pierre, *Teorie jednání*, Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.
- ČORNEJ, Petr – POKORNÝ, Jiří, *Dějiny českých zemí do roku 2004 ve zkratce*, Praha: Práh, 2003. ISBN 80-7252-026-1.
- DISMAN, Miroslav, *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7.
- FIALA, P. – HOLZER, J. – MAREŠ, M. – PŠEJA, P., *Komunismus v České republice*, Brno: Mezinárodní politologický ústav, 1999. ISBN 80-210-2249-3.
- FIALOVÁ, Ludmila – HAMPLOVÁ, Dana – KUČERA, Milan – VYMĚTALOVÁ, Simona, *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-87-7.
- GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- HORSKÁ, Pavla – KUČERA, Milan – MAUR, Eduard – STLOUKAL, Milan, *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-011-X.
- KASSIN, Saul, *Psychologie*, Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1716-3.
- KOLÁŘSKÁ, Pavla, *Hledání otcovské role: Otcovství, jak bylo prezentováno na stránkách Vlasty v letech 1981-89*, Praha 2009, FHS UK.
- KOVAŘÍK, Jiří – ŠMOLKA, Petr, *Současná rodina*, Praha: Print Production, 1996. ISBN neuvedeno.
- LIPOVETSKY, Giles, *Soumrak povinnosti*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-008-7.
- MOŽNÝ, Ivo, *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*, Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.
- MOŽNÝ, Ivo, *Proč tak snadno*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1991 (vydání první). ISBN 80-901059-0-4.

- MOŽNÝ, Ivo, *Rodina a společnost*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-58-X.
- MOŽNÝ, Ivo, *Sociologie rodiny*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2002 (druhé vydání). ISBN 80-86429-05-9.
- NOSÁL, Igor, *České dětství v kontextu socialismu a post-socialismu: Diskursy a reprezentace*, Brno: Fakulta sociálních studií MU 2002. ISSN ISSN 1212-365X.
- NOSÁL, Igor, *Obrazy dětství v dnešní české společnosti: Studie ze sociologie dětství*, Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-80-2.
- PLAŇAVA, Ivo – PILÁT, Milan (eds.), *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, Brno: Barrister&Principal, 2002. ISBN 80-86598-36-5.
- PRAŽÁK, František, *České dítě*, Praha: Melantrich, 1948. ISBN neuvedeno.
- RABUŠIC, Ladislav, *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-86429-01-6.
- SCHERER, Helmut, „Úvod do metody obsahové analýzy“, in: *Analýza obsahu mediálních sdělení*, Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0827-8.
- SINGLY, Francois, *Sociologie současné rodiny*, Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.
- SMÉKAL, Vladimír – MACEK, Petr (eds.), *Utváření a vývoj osobnosti (psychologické, sociální a pedagogické aspekty)*, Brno: Barrister&Principal, 2002 (vydání první). ISBN 80-85947-83-8.
- SOBOTKOVÁ, Irena, *Psychologie rodiny*, Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.
- SULLEROTOVÁ, Evelyne, *Krise rodiny*, Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-647-3.
- ŠLAUFOVÁ, Kateřina, *Obraz ženy na stránkách časopisu Vlasta v roce 1947 a 1956*, Praha 2008, FSV UK.
- ŽALOUDEK, Karel, *Encyklopedie politiky*, Praha: Libri, 1996. ISBN 80-85983-11-7.

Internetové zdroje:

DVOŘÁKOVÁ, Ilona, *Obsahová analýza/ formální obsahová analýza/ kvantitativní obsahová analýza*, str. 95-99, Plzeň 2010- [cit. 2012-04-14].

Dostupné z:

http://antropologie.zcu.cz/media/webzin/webzin_2_2010/Dvorakova_I-2-2010.pdf

Vlasta (časopis). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-05-28]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vlasta_%28%C4%8Dasopis%29

Přílohy:

Příloha č. 1

Tabulka analyzovaných článků z roku 1985

Vydání, Strana	Název	Rubrika	Druh článku	Velikost článku	Proměnné	Hodnota proměnné
3/85, str. 11	Rok v mateř. škole	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Dítě jako vklad do společnosti	Důraz na vzdělání
4/85, str. 18	Věrně ve dvou	Dialog	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
4/85, str. 18	Na vážkách lásky	Dialog	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
7/85, str. 11	Rok v mateř. škole	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Dítě jako vklad do společnosti	Důraz na vzdělání
9/85, str. 27	Když se dítě nesoustředí	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Dítě jako vklad do spol. Způsob výchovy	Důraz na vzdělání Vyvážený
11/85, str. 11	Organizace škol. dne (Rok v mat. školce)	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Dítě jako vklad do společnosti	Důraz na vzdělání
12/85, str. 10	Hra v životě dítěte	Péče o zdraví	Tematický	Malý	Postavení dítěte v rodině	Neproblematizová no
13/85, str. 11	Polednice nepomůže	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Způsob výchovy	Vyvážený
15/85, str. 18	Rok v mateř. škole	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Dítě jako vklad do společnosti	Důraz na vzdělání
18/85, str. 11	Klukoviny?	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Postavení dítěte v rodině Způsob výchovy	Neproblematizová no Autoritativní
19/85, str. 11	Seznamování s přírodou (Rok v mateř. školce)	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Dítě jako vklad do společnosti	Důraz na vzdělání
21/85, str. 11	Rozhodnutí – kus chleba i srdce	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Dítě jako vklad do společnosti	Důraz na výchovu k práci

Vydání, Strana	Název	Rubrika	Druh článku	Velikost článku	Proměnné	Hodnota proměnné
21/85, str. 18	Příliš malá na popelku	Dialog	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině Dítě jako vklad do společnosti	Neproblematizov áno Důraz na výchovu k práci
21/85, str. 18	Sbírá celá rodina	Dialog	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině Dítě jako vklad do společnosti	Neproblematizov áno Důraz na výchovu k práci
21/85, str. 18	Kdo nic nedělá, nic nezkazí	Dialog	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině Dítě jako vklad do společnosti	Neproblematizov áno Důraz na výchovu k práci
25/85, str. 11	Rok v mateř. škole	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Dítě jako vklad do společnosti	Důraz na výchovu k práci
27/85, str. 11	Bez práce nejsou koláče	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Dítě jako vklad do společnosti Způsob výchovy	Důraz na výchovu k práci Vyvážený
28/85, str. 18	Jednou týdně	Dialog	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Jiné
28/85, str. 18	Budu bojovat	Dialog	Dopis	Malý	Životní aspirace	Dítě jako jediná aspirace
29/85, str. 10	Rok v mateř. škole	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Dítě jako vklad do společnosti	Důraz na vzdělání
30/85, str. 11	Neviditelné štěstí	Život píše romány	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
30/85, str. 11	Macešská láska	Život píše romány	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Jiné
32/85, str. 18	Bezdětný otec	Dialog	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině Životní aspirace	Jiné Dítě jako překážka v seberealizaci
32/85, str. 18	Vím, že jsi rozumná	Dialog	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
32/85, str. 18	Nabitý program	Dialog	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině Životní aspirace	Neproblematizov áno Dítě jako jedna z možných asp.

Vydání, Strana	Název	Rubrika	Druh článku	Velikost článku	Proměnné	Hodnota proměnné
32/85, str. 11	Jsem dvojka	Dialog	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
33/85, str. 11	Rok v mateř. škole	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Dítě jako vklad do společnosti	Důraz na vzdělání
34/85, str. 18	Menší ze dvou zel	Dialog	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
35/85, str. 11	Dítě a peníze	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Postavení dítěte v rodině Způsob výchovy	Neproblematizov áno Vyvážený
35/85, str. 27	Odpocínek s děťmi	Vlasta se ptá, Táňa odpovídá	Tematický	Malý	Postavení dítěte v rodině	Neproblematizov áno
36/85, str. 10	Příprava na školu	Péče o zdraví	Tematický	Malý	Dítě jako vklad do společnosti	Důraz na vzdělání dítěte
37/85, str. 11	Mezi mlýnskými kameny	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Postavení dítěte v rodině Způsob výchovy	Neproblematizov áno Vyvážený
39/85, str. 11	Ach, ty nervy!	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Postavení dítěte v rodině Dítě jako vklad do společnosti Způsob výchovy	Dítě jako zdroj emot. uspokojení Důraz na vzdělání Vyvážený
41/85, str. 11	O škole po škole	Čtení pro rodiče	Tematický	Velký	Postavení dítěte v rodině Dítě jako vklad do společnosti	Neproblematizov áno Důraz na vzdělání
42/85, str. 11	Dovolená pro maminku	Dialog	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Jiné
44/85, str. 11	Dejte děťem lásku	Život píše romány	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení

Příloha č. 2

Tabulka analyzovaných článků z roku 1995

Vydání, Strana	Název	Rubrika	Druh článku	Velikost článku	Proměnné	Hodnota proměnné
3/95, str. 14	Mírumilovnost	Listy rodičům	Tematický	Střední	Postavení dítěte v rodině Způsob výchovy	Neproblematizová no Liberální
5/95, str. 14	Osobnost rodičů se podepíše na dítěti	Listy rodičům	Tematický	Střední	Postavení dítěte v rodině Způsob výchovy	Neproblematizo- váno Vyvážený
5/95, str. 14	<i>Bez názvu</i>	Odpovídáme	Rada Vlasty	Malý	Způsob výchovy	Autoritativní
7/95, str. 14	<i>Bez názvu</i>	Odpovídáme	Rada Vlasty	Malý	Způsob výchovy	Vyvážený
9/95, str. 12,13	Je nás sedmáct	Chodničky života	Reportáž	Velký	Postavení dítěte v rodině Životní aspirace	Neproblematizo- váno Dítě jako jediná aspirace
9/95, str. 14	Bez smyslu pro pořádek a sebedisciplínu to nejde	Listy rodičům	Tematický	Střední	Způsob výchovy	Autoritativní
11/95, str. 14	I laskavosti, empatii a lásce se dítě musí naučit	Listy rodičům	Tematický	Střední	Postavení dítěte v rodině Způsob výchovy	Neproblematizo- váno Vyvážený
12/95, str. 12,13	Hojivá náruč maminky	Chodničky života	Reportáž	Velký	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
13/95, str. 14	Podporujete správně talent a ambice svého dítěte?	Listy rodičům	Tematický	Střední	Postavení dítěte v rodině Způsob výchovy	Neproblematizo- váno Vyvážený
13/95, str. 11	<i>Bez názvu</i>	Odpovídáme	Rada Vlasty	Malý	Způsob výchovy	Vyvážený

Vydání, Strana	Název	Rubrika	Druh článku	Velikost článku	Proměnné	Hodnota proměnné
13/95, str. 44	Otec zapomněl. Otec?	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Jiné
16/95, str. 12,13	Máma pěti kluků	Chodničky života	Reportáž	Velký	Postavení dítěte v rodině Životní aspirace	Neproblematizo- váno Dítě jako jediná aspirace
18/95, str. 14	Dítě a televize	Listy rodičům	Tematický	Střední	Postavení dítěte v rodině Způsob výchovy	Neproblematizo- váno Vyvážený
18/95, str. 14	<i>Bez názvu</i>	Odpovídáme	Rada Vlasty	Malý	Životní aspirace	Dítě jako jedna z možných asp.
20/95, str. 14	Rodina	Listy rodičům	Redakční povídka	Střední	Postavení dítěte v rodině Způsob výchovy	Dítě jako zdroj emot. uspokojení Liberální
20/95, str. 14	<i>Bez názvu</i>	Odpovídáme	Rada Vlasty	Malý	Způsob výchovy	Vyvážený
21/95, str. 28	Moje máma!	Váš příběh	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
22/95, str. 14	Zdravé bolesti	Listy rodičům	Redakční povídka	Střední	Způsob výchovy	Vyvážený
22/95, str. 14	<i>Bez názvu</i>	Odpovídáme	Rada Vlasty	Malý	Způsob výchovy	Liberální
24/95, str. 14	Šarvátky synů mě dělaly nešťastnou	Listy rodičům	Redakční povídka	Střední	Postavení dítěte v rodině	Neproblematizo- váno
26/95, str. 14	Modré sklíčko	Listy rodičům	Redakční povídka	Střední	Postavení dítěte v rodině	Neproblematizo- váno
26/95, str. 14	<i>Bez názvu</i>	Odpovídáme	Rada Vlasty	Malý	Způsob výchovy	Vyvážený
27/95, str. 28	Já mu nechybím?	Váš příběh	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Jiné
28/95, str. 14	Aby manželé byli i rodiči	Listy rodičům	Redakční povídka	Střední	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
28/95, str. 14	<i>Bez názvu</i>	Odpovídáme	Rada Vlasty	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení

Vydání, Strana	Název	Rubrika	Druh článku	Velikost článku	Proměnné	Hodnota proměnné
30/95, str. 44	Stál za to!	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině Životní aspirace	Dítě jako zdroj emot. uspokojení Dítě jako jediná aspirace
30/95, str. 44	Díky panu doktorovi	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině Životní aspirace	Jiné Dítě jako jediná aspirace
30/95, str. 44	Abych ji vychovala	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Životní aspirace	Dítě jako jediná aspirace
30/95, str. 45	Příběh otce a dcery	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Životní aspirace	Dítě jako jediná aspirace
30/95, str. 45	Splněno přes generaci	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Životní aspirace	Dítě jako jediná aspirace
31/95, str. 27	Tři chlapi s oříškovou bábovkou	Vlasta na návštěvě	Reportáž	Velký	Postavení dítěte v rodině	Neproblematizo- váno
32/95, str. 45	Nechci být utahaná máma	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Životní aspirace	Dítě jako překážka v seberealizaci
34/95, str. 12	<i>Bez názvu</i>	Odpovídáme	Rada Vlasty	Malý	Způsob výchovy Životní aspirace	Vyvážený Dítě jako jedna z možných asp.
40/95, str. 14	Vzájemná důvěra	Listy rodičům	Redakční povídka	Střední	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
40/95, str. 44	<i>Bez názvu (od E.K. Praha)</i>	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině Životní aspirace	Dítě jako zdroj emot. uspokojení Dítě jako jediná aspirace
40/95, str. 44	<i>Bez názvu (od L.J. Duchcov)</i>	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině Životní aspirace	Dítě jako zdroj emot. uspokojení Dítě jako jedna z možných asp.
40/95, str. 44	<i>Bez názvu (od B.J. Praha)</i>	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Životní aspirace	Dítě jako překážka v seberealizaci

Vydání, Strana	Název	Rubrika	Druh článku	Velikost článku	Proměnné	Hodnota proměnné
40/95, str. 45	<i>Bez názvu (M.M. Pardubice)</i>	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině Životní aspirace	Dítě jako zdroj emot. uspokojení Dítě jako jediná aspirace
40/95, str. 45	<i>Bez názvu (od I.Z. Ostrava)</i>	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině Životní aspirace	Neproblematizováno Dítě jako jediná aspirace
41/95, str. 33	Také prvňáčci mívají své trampoty	Vlasta a zdraví	Tematický	Malý	Způsob výchovy	Vyvážený
42/95, str. 14	Rozkošný větroploch	Listy rodičům	Redakční povídka	Střední	Postavení dítěte v rodině Způsob výchovy	Neproblematizováno Liberální
42/95, str. 14	<i>Bez názvu</i>	Odpovídáme	Rada Vlasty	Malý	Způsob výchovy	Vyvážený
43/95, str. 14	Do školy vesele	Rodinky	Tematický	Malý	Dítě jako vklad do společnosti	Důraz na vzdělání
43/95, str. 36	Domov je mojí nirvánou	Váš příběh	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
44/95, str. 14	Něžná Eva	Listy rodičům	Redakční povídka	Střední	Postavení dítěte v rodině Způsob výchovy	Dítě jako zdroj emot. uspokojení Vyvážený
48/95, str. 14	Emancipovaná	Listy rodičům	Redakční povídka	Střední	Postavení dítěte v rodině Způsob výchovy	Neproblematizováno Liberální
48/95, str. 14	<i>Bez názvu</i>	Odpovídáme	Rada Vlasty	Malý	Způsob výchovy	Vyvážený
48/95, str. 39	Problém: potřebuji pohlazení	Křižovatky	Rada Vlasty	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
51/95, str. 52	Co dokáže babička	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Životní aspirace	Dítě jako překážka v seberealizaci
51/95, str. 52	<i>Bez názvu (L.A. Praha)</i>	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Životní aspirace	Dítě jako jediná aspirace

Vydání, Strana	Název	Rubrika	Druh článku	Velikost článku	Proměnné	Hodnota proměnné
51/95, str. 52	<i>Bez názvu (od B.B. Klobouky)</i>	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
51/95, str. 52	<i>Bez názvu (od M.V. Vsetín)</i>	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Postavení dítěte v rodině	Dítě jako zdroj emot. uspokojení
51/95, str. 53	<i>Bez názvu (od M.Š. jižní Morava)</i>	Pišete Vlastě	Dopis	Malý	Životní aspirace	Dítě jako jedna z možných asp.